

גליון מז

בס"ד, ערב חג הסוכות תשפ"א

הלכה סדורה

קובץ הלכות למעשה לירח האיתנים תשפ"א (חלק ב)

פרק א - מצות ישיבת סוכה (עמ' ג)

ברכת לישב בסוכה / יציאה מהסוכה וחזרה אליה או לסוכת חבירו, לענין ברכת לישב בסוכה /
על אלו מאכלים מברכים לישב בסוכה / שתיה חוץ לסוכה / ליל יו"ט ראשון של סוכות / קטנים בחיוב סוכה /
דיני תפילה ביו"ט שחל בשבת

פרק ב - דיני עשיית סוכה (עמ' ה)

כמה פרטי דינים למעשה / הקמת סוכה בחול המועד /
דין נויי סוכה - תלייתם, הורדתם והזזתם בעודם במקומם או לאחר שנפלו
פרק ג - בירורי הלכה בדיני החג הקשורים לתקופת הקורונה (עמ' י)
חולה שאין לו סוכה, האם מחוייב להתפנות למלונית /
היוצא ממלונית סמוך לחג או במועד ולא היתה שם מכונת כביסה, האם מותר לו לכבס במועד /
ברכת לישב בסוכה לאמא ובנה הנמצאים בבידוד /
מי שאינו מריח לענין ישיבה בסוכה שיש בה ריח רע, או שהסכך ריחו רע /
הקפות ביהושענות' ללא ס"ת ב'מניני חצרות' או ליחידים

פרק ד - בירורי הלכה נוספים הקשורים לתקופת הקורונה (עמ' יב)

מי שאינו מריח לענין ברכת בשמים בהבדלה, ומה הדין בדיעבד אם בירך /
יציאה עם יתו סגולי לרבני קהילות ולבעלי קוראים / יציאה למקום ללא עירוב עם מסיכת פנים /
חולה שאינו מחזיק את הגביע בעת הקידוש / תפילה בעזרת נשים או מחוץ לביהכ"ס, האם נחשבת תפילה במנין

פרק ה - דיני ד' מינים (עמ' יג)

כמה הערות למעשה בכשרות ד' מינים / דיני נטילת ד' מינים

פרק ו - דיני ומנהגי שמחת תורה (עמ' טז)

המתפלל ביחידות, אימתי יזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' / דיני ומנהגי שמחת תורה

לעילוי נשמת

הרב צבי בן הרב אליעזר נתן ז"ל

הרב ישראל זלמן בן הרב שמואל ז"ל

מרת רחל פריידל בת הרב שמואל זנוויל ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

ניתן להשיג את קובץ 'הלכה סדורה' בדוא"ל בכתובת:

A0527618998@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות

מרדכי פירר

052-7618998

מצות ישיבת סוכה טז

ברכת לישוב בסוכה

א. נהגו שאין מברכים כשנכנסים לסוכה אלא בשעת האכילה¹. ונכון, שכשנכנס לסוכה יקח מאכל העשוי מחמשת מיני דגן ויאכל מעט יותר מכביצה ויברך עליו 'לישב בסוכה', ולא יחכה עם הברכה עד זמן האכילה².

ב. אם שכח לברך לישוב בסוכה ונזכר באמצע אכילתו יברך ואפי' לאחר ברהמ"ז, מפני שגם הישיבה היא חלק מהמצוה. ומ"מ אם עדיין לא בירך ברהמ"ז יברך לישוב ויאכל מעט³.

ציאה מהסוכה וחזרה אליה או לסוכת חבירו, לענין ברכת לישוב בסוכה

ג. היוצא באמצע סעודתו להתפלל וחוזר לסוכה להמשיך את סעודתו, אינו מברך שנית 'לישב בסוכה'⁴, ואם הוא יוצא להתפלל וחוזר אח"כ לסוכתו לסעודה חדשה, מברך 'לישב בסוכה'⁵.

ד. הנכנס לסוכת חבירו ואינו אוכל שם, אינו מברך 'לישב בסוכה'⁶.

ה. היוצא באמצע סעודתו לסוכת חבירו, אם היה בדעתו בשעה שבירך בתחילת אכילתו בסוכתו שהוא רוצה להמשיך את הסעודה בסוכת חבירו, אינו מברך שם שנית 'לישב בסוכה'. אולם אם לא היה בדעתו בתחילת האכילה ללכת לסוכת חבירו אלא נמלך לאחר מכן, ראוי שלא ילך⁷.

על אלו מאכלים מברכים לישוב בסוכה

ו. האוכל יותר מכביצה מתבשיל של חמשת המינים כגון פתיתים, אטריות, חייב בסוכה מספק וכדין פת, אך לא יברך 'לישב בסוכה' אלא כשאוכל בדרך קביעות, דהיינו בחבורה או בשיעור חשוב שקובע עליו סעודה⁸.

ז. האוכל פת הבאה בכיסנין כגון עוגות, קרקרים וכיו"ב יותר מכביצה חייב בסוכה, אלא שיש מחלוקת האם יברך 'לישב בסוכה' ומנהג העולם לברך. וכדי לצאת מידי ספק, ישאר לשבת בסוכה זמן מה, ויכוון בשעה שמברך 'לישב בסוכה', על האכילה ועל הישיבה שלאחריה⁹.

ח. בשבת ויו"ט כשמקדש ואוכל פת הבאה בכיסנין, יכול לברך 'לישב בסוכה' גם כשלא נשאר לשבת זמן מה¹⁰.

שתיה חוץ לסוכה

ט. שתיה שבאמצע האכילה חייבת סוכה, ולכן מי שבאמצע אכילתו יצא מהסוכה אין לשתות חוצה לה¹¹.

¹ שו"ע ורמ"א סי' תרל"ט ס"ח, וכדעת ר"ת המובא בטור דהאכילה היא העיקר ופוטרת את הישיבה והשינה שהם טפלים לה. לכן הנכנס לסוכה ועתיד לאכול רק בעוד זמן, לא יברך על ישיבת הסוכה אלא לכשיאכל.

² מ"ב שם סקמ"ו, משום דעת הר"ף והרמב"ם דסברי שיש לברך על הישיבה גם ללא אכילה, וכוותיהו פסק הגר"א שם ס"ח ובמעש"ר אות ר"ח.

³ מ"ב סי' תרל"ט סקמ"ח. ונראה שא"צ לאכול דוקא לחם, אלא כל מה שיאכל סגי שהרי הוא עדיין באמצע הסעודה.

⁴ דעת המג"א סי' תרל"ט סק"ז דהליכה חשיבא הפסק, אך האחרונים פליגי וכ"ד השעה"צ שם סקצ"א, דאם לא הסיח דעתו מלאכול אינו חוזר לברך.

⁵ מ"ב שם סוף סקמ"ז, דמצרפים את דעת המג"א דהליכה חשיבא הפסק, לדעת הט"ז והבכור"י דסברי שאכילה שניה היא ענין חדש.

⁶ שעה"צ שם סקצ"ג בשם הגר"ז. אכן דעת הח"א דמברך בסוכת חבירו גם אם אינו אוכל, דדוקא בסוכתו שלו שהדרך היא לאכול אמרינן דאינו מברך אא"כ אוכל. ודע דהנכנס לסוכת חבירו רק לזמן קצר ואינו יושב שם, לכו"ע אינו מברך.

⁷ דין ראשון מובא במ"ב סי' תרל"ט סקמ"ח. ואם נמלך אח"כ ללכת לסוכת חבירו, בשעה"צ סקצ"ד הביא את דעת הב"מ דס"ל שיכול לילך וא"צ לברך על סוכת חבירו, דלא דמי לטלית דקיי"ל בסי' ח' דמברך על כל טלית, משום דהתם כל טלית היא מצוה בפני"ע, משא"כ הכא דאכילה בסוכת חבירו אינה מצוה בפני"ע מאשר אכילה בסוכתו. ומ"מ הואיל ויש חולקים, מסיק השעה"צ דעדיף שלא יצא באמצע סעודתו לסוכת חבירו.

⁸ שו"ע סי' תרל"ט ס"ב ומ"ב סקט"ו ובה"ל (ד"ה יאס').

⁹ מ"ב סי' תרל"ט סקט"ז, ודעת הגרשז"א זצ"ל (סי' הסוכה עמ' תנ"ג) דלכ"י יש להקדים ברכת לישוב בסוכה לברכת במ"מ, דלדעת הפוסקים שאין לברך לישוב בסוכה על פת הבאה בכיסנין, אם יברך לישוב בסוכה אחר ברכת במ"מ הוי הפסק בין ברכת הנהנין לבין האכילה (וכמדומה שאין העולם נוהגים כן).

¹⁰ מפני שאוכל אותה בתורת סעודה הצריכה לקידוש, ומחשבתו מחשיבה אותה קבע, מ"ב שם סקט"ז.

¹¹ איכא גוונא דשתייה חייבת בסוכה, והוא מש"כ הר"ן (דף י"א ע"א מדפח"ר ד"ה 'אוכלין') וז"ל: "ודקאמר שותין ארעי הכי קאמר, דאם שותה פעם אחת עם אכילת ארעי אינה נחשבת קבע, והכי משמע מדלא בעינן בגמרא כמה שתיית ארעי, וכן פירש"י ז"ל כדטעים בר בי רב שטועם מלא פיו ושותה".

י. יש מי שאומר, דאף שלא בעת הסעודה כשנמצא סמוך לסוכה אין לשתות חוצה לה¹².

ליל יום טוב ראשון של סוכות

יא. בלילה הראשון יש מצוה דאורייתא באכילת כזית (50 סמ"ק לדעת החזו"א) ויש לאוכלו בשיעור כדי אכילת פרס, ולכתחילה ראוי לאכול מעט יותר מכביצה¹³, ויש לכוון בזה לשם מצוה כי מצוות צריכות כוונה. ויש לכוון גם את טעם המצוה של "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל"¹⁴.

יב. מי שקידש בליל א' דסוכות ואכל ואח"כ ראה שהגג שמעל הסוכה היה סגור, יאכל כזית בסוכה ויברך לישיב בסוכה אך לא יקדש שנית ולא יברך שוב שהחיינו¹⁵.

יג. בליל ראשון דסוכות יש לאכול (כזית ולכתחילה יותר מכביצה, וכמבואר לעיל) אף אם מצטער כגון שיורדים גשמים, אך לא יברך לישיב בסוכה. וראוי להמתין כמה שיכול (ובאופן שבני ביתו לא יהיו רעבים ויגרם מזה ביטול שמחת יו"ט) אולי יפסק הגשם ויוכל לברך לישיב בסוכה, אך לא ימתין יותר מחצות הלילה¹⁶.

קטנים בחיוב סוכה

יד. ילד כבן חמש או שש (לפי בגרותו)¹⁷ חייב בסוכה מדין חינוך, והיא חובה המוטלת על האב למונעו מלאכול חוץ לסוכה, ואם אין לו אב י"א דהאם מחוייבת לחנוכה¹⁸. ומ"מ אסור לכל אדם לצוות לקטן לאכול או ליתן אוכל לתוך פיו מחוץ לסוכה, אך יכול להניח אוכל לפניו והוא יאכל מעצמו¹⁹.

ומבואר דשתייה היא ארעי כאשר גם האכילה ארעי, משא"כ כששותה בתוך סעודת קבע אז גם השתייה נחשבת קבע וחייבת סוכה. וכ"כ המאירי (דף כ"ו ע"ב ד"ה 'אמר') וז"ל: "ולענין שתייה לא הוזכר בה שיעור קבע וארעי, ויש אומרים שכל שתייה בלא אכילת דבר המחויב לסוכה עראי היא, ועם אכילה היא נגדרת אחר האכילה, אם האכילה קבע אף היא קבע, ואם אין האכילה קבע אף היא אינה קבע".

וכן מוכח ממה שהסתפק בהג"א (על הרא"ש סי' י"ג והביאו בדר"מ סק"ד) האם שתיית יין עם סעודת פירות או אף בלי זה מחייבת סוכה, וכתב וז"ל: "וימיהו שתיית יין ודבש ושכר בהדי פירות או בלא פירות בלבד וכגון שלא אכל לחם ולפתן אין לי לברר אם מותר חוץ לסוכה" וכו', וש"מ שאם היה אוכל לחם פשיטא ליה שגם השתייה מחייבת סוכה, והיינו מפני שהשתייה נחשבת קבע כאשר היא בתוך סעודת קבע. וכן היא מסקנת השעה"צ סקכ"ט, ומסיים דאף מים בתוך הסעודה צ"ע אי שרי חוץ לסוכה.

¹² כן מובא מהגרשז"א וצ"ל (הלכ"ש פ"ט ס"ח מחי' כתי"ס), דמי שנמצא סמוך לסוכה עליו להיכנס לתוכה אף לשתיית מים, דזה הוי בגדר תשבו כעין תדורו כמו אדם הנמצא סמוך לביתו דנכנס לתוכו ואינו שותה בחוץ. וכתב שם, דהנה בשעה"צ סקכ"ט העיר היכי משכחת לה שאיכא חובה לשתות בסוכה ותיירץ דמייירי בשתייה שבתוך האכילה, אך לדבריו י"ל באופן אחר דמייירי בשתייה כשהוא סמוך לסוכה.

ושמעתי להעיר על כך, דהנה ה"ט סק"ו הביא את ההג"א שמסתפק האם שתיית יין בדרך של קביעות חייבת בסוכה, וכתב בתו"ד וז"ל: "דתשבו כעין תדורו אמר רחמנא ואין שתייה בלא אכילה", עכ"ל. הא קמן, דאדרבה מדין תשבו כעין תדורו אין לחייב בשתייה גרידא ללא אכילה, וזה ההיפך מסברת הגרשז"א דמחייב שתייה בסוכה כשהוא סמוך אליה מדין תשבו כעין תדורו.

ועוד יש להעיר, דהנה נחלקו הראשונים מדוע שתייה פטורה מסוכה, דהר"ן (דף י"א ע"א מדפה"ר ד"ה 'אוכלין') כתב דהיא אינה חשובה ולא הוי כעין תדורו, והיינו דפעולה שאינה חשובה אינה בכלל דיורין ולכן אכילת ארעי או שתייה פטורים מסוכה. ולעומת זאת, הריטב"א (דף כ"ה ע"א ד"ה 'אוכלין') כתב דטעמא משום שאדם אוכל אכילת ארעי חוץ לביתו. ויתכן דאיכא נ"מ ביניהם בחידושו של הגרשז"א, דלפי הר"ן יש מקום לומר דפטור משתייה בסוכה אף כשנמצא סמוך אליה כי כל שתייה אינה חשובה. משא"כ אליבא דהריטב"א יש לומר דתליא במציאות, ואמנם אכילת ארעי רגילים לאכול חוץ לבית, אך שתייה כשהוא סמוך לבית דהדרך היא לשתות בבית ולא בחוץ, ה"ה נמי דחייבת בסוכה כשנמצא סמוך אליה. אלא שבמ"ב סק"ב מוכח שהר"ן והריטב"א לא פליגי, דהוא כתב שאכילת ארעי לא חשיבא לחיובה בסוכה כי מצוי שאוכלה שלא בביתו, ובשעה"צ סקכ"ה ציין לר"ן ולריטב"א, וש"מ שהוא למד דאין מח' ביניהם אלא הם טעם אחד, והיינו דאכילת ארעי לא חשיבא לחיובה בסוכה כי מצוי שאוכלים אכילה כזאת חוץ לסוכה.

¹³ מ"ב סי' תרל"ט סקכ"ב. ובמט"א סי' תרכ"ה סעיפים נ"א-נ"ב חידש, דגם מעט יותר מכביצה יש לאכול בכדי אכ"פ (ועי' בשלמ"ת סי' ה' אות א').

¹⁴ ב"ח סי' תרכ"ה ומ"ב סק"א. אכן אם לא כיוון את טעם המצוה אינו מעכב, מ"ב שם.

¹⁵ מ"ב סו"ס תרל"ט.

¹⁶ מ"ב סי' תרל"ט סקל"ה ושעה"צ ס"ק ס"ו ועי' גם בס"ק ס"ז.

¹⁷ גיל חינוך לסוכה מבן שש וילד חריף יותר מבני גילו מבן חמש, ולהגר"א רק מבן שש (ובספר 'מור הרים' סי' תר"מ סק"ב הבאנו את השיטות בזה).

¹⁸ כתב המג"א סי' תר"מ סק"ג, שאמנם האמא אינה מחוייבת בחינוך אך י"א שבי"ד מחוייבים לחנוך למצות עשה, ומה שנאמר דקטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווים להפרישו היינו באיסור לאו, וזה תליא בב' תירוצי התו"י ביומא (דף פ"ב ע"א ד"ה 'בן'), וכמבואר כל זה במחצה"ש. והמעין בתו"י שם יראה, דלתירוץ קמא גם האמא חייבת בחינוך לעשה, דרך בתירוץ בתרא מביאים התוס' את שיטת ר"א ממיץ דחינוך הוא רק על האב ולא על האם או

דיני תפילה ביום טוב שחל בשבת

טו. יו"ט שחל בשבת, אם שכח להזכיר את יו"ט בחתימה אינו חוזר. ואם שכח להזכיר את השבת בחתימה והזכיר אותה רק באמצע הברכה נחלקו הפוסקים, ולדינא אינו חוזר²⁰, ואם נזכר תכ"ד יחזור ויחתום כדין. ומאידך, אם שכח להזכיר את השבת באמצע הברכה, אף שהזכיר אותה בחתימה לא יצא²¹, וצריך לחזור ל'אתה בחרתנו'²² ואם סיים את התפילה יחזור ויתפלל, אמנם אם הזכיר את השבת כשאמר 'ותתן לנו' או כשאמר 'והשיאנו' אינו חוזר²³.

ז. דיני עשיית סוכה

כמה פרטי דינים למעשה

א. גג הנפתח מעל הסוכה כלפי מעלה, יש להקפיד שיהיה פתוח עד הסוף ושלא יהיה מוטה מעל הסכך בשיעור ד' טפחים בסוכה גדולה או ג' טפחים בסוכה קטנה, דאז הוא פוסל את הסוכה²⁴. ובכל מקרה כשהוא מוטה בשיעור ג"ט, יש להחמיר שלא לשבת תחתיו²⁵.

ב. סכך פסול שפוסל בסוכה קטנה בשיעור ג' טפחים, זה רק כאשר הוא ברצף אחד²⁶.

ג. מחיצות הסוכה צריכות להיות חזקות שלא ינועו כלל מהרוח, וי"א שנפסלות רק אם הן נעות ג' טפחים²⁷.

אדם אחר, ומעשה דהלני המלכה שישבה עם בניה בסוכה באמת מעיקר הדין היא לא היתה מחוייבת לחנכם. ולדינא הפוסקים נחלקו האם מצות חינוך נאמרה גם על האם, דהמג"א בסי' שמ"ג סק"א הביא מהמהר"ם מרוטנבורג שהמצוה רק לאב, אך במחצה"ש הביא דיש סוברים שהחיוב גם על האם, והמ"ב שם סק"ב וכן בסי' תרט"ז סק"ה הביא את ב' הדעות.

¹⁹ הפמ"ג בסי' תר"מ (א"א סק"ג) נקט, דאדם אחר יכול להאכיל את הקטן מחוץ לסוכה וכ"כ הלב"ש ואין בזה איסור ספייה, מפני שאיכא חילוק בין אכילת חפצא של איסור כמו נבילות לבין אכילת היתר בזמן של איסור כמו אכילה חוץ לסוכה, וכ"כ המג"א בסי' רס"ט לענין אכילת קטן לפני קידוש. אולם המחצה"ש סובר דאמנם שרי ליתן לקטן אוכל מחוץ לסוכה, אלא שזה דוקא כשהקטן יאכל מעצמו אך אסור להאכילו בידיים דהוי ספייה, ולא ס"ל להקל היכא דהוי אכילת היתר בזמן של איסור, והמ"ב סק"ה פסק כוותיה.

אמנם להניח לפני הקטן אוכל מחוץ לסוכה והוא יאכל מעצמו, הנה המג"א סי' תרט"ז סק"ב כתב שאסור ליתן אוכל לקטן שצריך להתענות לשעות ביוהכ"פ, ולא דמי להא דשרי לאמא ליתן אוכל לקטן שהגיע לחינוך כשהוא מחוץ לסוכה. דהתם האכילה אינה חפצא של איסור והיא נותנת לו את המאכל ואינה מחוייבת להכניסו לסוכה, משא"כ ביוהכ"פ דהאכילה גופא היא איסור. ובמחצה"ש סי' תר"מ ביאר, דמאחר שהמאכל הוא איסור ביוהכ"פ לפיכך חשיב ספייה אף ההנחה לפני הקטן, משא"כ בסוכה דהמאכל אינו אסור לפיכך רק אם יתן לתוך פיו הוי בגדר ספייה ולא כשמניח לפניו והא לוקח מעצמו. וכ"כ בשעה"צ סק"ח, דשרי לכל אדם להניח לפני הקטן והוא יאכל מעצמו, מלבד לאביו שיש עליו חיוב למונעו מלאכול חוץ לסוכה.

²⁰ יו"ט שחל בשבת ולא הזכיר את השבת בחתימה אלא חתם 'מקדש ישראל והזמנים' נחלקו הפוסקים האם יצא, דבא"ר שם סק"ז וכן בפמ"ג א"א סק"א הביאו את דעת הכנה"ג דיצא וכן הכריע הח"א (כלל כ"ח ס"ל), אך הבאה"ט שם סק"ה הביא את דעת המהר"ם גלאנטי והפרי"ח ועוד שלא יצא וכן הסכים הברכ"י סק"ד, ובשע"ת סי' תקפ"ב אות ד' הביא שהמחב"ר בסי' רס"ח כתב שכן מבואר בריטב"א בביצה (דף י"ז ע"א ד"ה 'ובמוספין'), דז"ל: "וצריך שיאמר סמוך לחתימה מעין החתימה, וחוקי ראשי חדשים להם קבעת בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים, ואם לא אמרן חוזר לראש". והבה"ל בסי' תפ"ז (ד"ה 'מקדש') הכריע דאם שכח להזכיר יו"ט בחתימה יצא, אך כששכח שבת והזכיר רק יו"ט הוא הסתפק וסיים בצ"ע. וכתב הגרשז"א זצ"ל (הלכ"ש פ"א הע' י"ח ובמחזור המפורש שאלה ו'), דלפיכך הו"ל ספק ברכות ואין לחזור. וגם בגר"ז סי' תפ"ז ס"ג סיים, דטוב שלא לחזור לראש כדי שלא להיכנס לספק ברכה לבטלה.

²¹ מ"ב סי' תפ"ז סק"ג.

²² מכתב הגרשז"א זצ"ל במחזור המפורש, מכתב ו'.

²³ בכה"ח סי' תפ"ז סק"ד כתב, דאם הזכיר את השבת ביותרתו לנו יצא. ואם הזכיר אותה רק ביוהשאינו, המ"ב שם סק"ג נשאר בצ"ע אי מהני שהרי לא הזכיר אותה בפתיחה אלא רק סמוך לחתימה, ובסי' אשי"י (פרק מ"ב הע' ל"ד) הביא מהגר"ח שליט"א דמספק לא יחזור.

²⁴ באה"ט סי' תרכ"ו סק"ז.

²⁵ מ"ב סי' תרל"ב סק"ג.

²⁶ בענין סכך פסול דפוסל בשיעור ג"ט, יש לעיין האם הוא פוסל רק כשיש ג"ט ברצף אחד דנפיק מתורת לבוד, או אף כשמחולק לטפח ומחצה ועוד טפח ומחצה דאינם מצטרפים לשיעור הסכך הכשר. ומצינו בחזו"א (סי' קמ"ד סק"ד) דהכריע שפוסל רק בדאיתא ג"ט במקום אחד, וז"ל: "נראה דהא דבסוכה קטנה פוסל ג"ט דוקא כשהן במקום אחד דנפיק מלבד, אבל נתן סכך פסול טפח ומחצה וסכך כשר ב' טפחים וטפח ומחצה סכך פסול ובי' טפחים סכך כשר שפיר מתכשר, וכן נתן טפח ומחצה סכך פסול וד' טפחים סכך כשר וטפח ומחצה סכך פסול". וגם ברמב"ם (פ"ה הי"ג) איתא דג"ט במקום אחד פוסל בסוכה קטנה.

- ד. אסור לסכך סוכה בשעה שהגגון שמעליה סגור, ואם עשה כן יש להגביה כל עץ בפני עצמו לאחר פתיחת הגגון²⁸, ואי"צ להגביה ג' טפחים אלא מעט²⁹. ובמשך החג אם סגר את הגגון ופתחו, אי"צ להגביה את הסכך³⁰.
- ה. אין לסכך ע"י קטן, ואם הוא סיכך יגביה גדול את הסכך ויחזור ויניחנו, ולכתחילה ראוי שלא לסכך ע"י גוי³¹.
- ו. מותר לאשה לסכך את הסוכה, ויש מי שהחמיר בזה³².
- ז. אם הרוח הרימה את הסכך לגובה של ג' טפחים ויותר והוא חזר ונח על הסוכה, יש להרים את הסכך ולהניחו בחזרה לשם צל. ויש מי שהיקל אם בשעה שהסכך חזר ונח על הסוכה ראה הבעלים וחשב שיהיה לשם צל³³.

²⁷ המ"ב סי' תר"ל סקמ"ח כתב שצריך שהרוח לא תניד את המחיצות, ומסתימת מדבריו משמע שאם תניד אותן אפי' קצת הם פסולות, וכן מטו משמיה דהגרש"א שדייק כן מהמ"ב (עי' הלכ"ש פ"ז ס"א). אולם החזו"א (סי' ע"ז סק"ו) פסק דהפסול הוא רק אם הרוח מנידה אותן ג"ט, אך אם הרוח מנידה את המחיצה מעט חשיב מחיצה העומדת ברוח, וכ"כ באג"מ (ח"ה סי' מ' סק"ב ד"ה 'ולדינא', ושם בד"ה 'והנה אפי' מבואר שהוא למד כן בחזו"א).

²⁸ מג"א סי' תרכ"ו סק"ז בשם הב"ח ומ"ב סק"ח.

²⁹ שו"ע הרב סי' תרכ"ט סכ"ח.

³⁰ מ"ב שם סק"ט.

³¹ בשו"ת אבני' (סי' תע"ה אות ב') הקשה בהא דאמרין בגמ' דהחוטט בגדיש פסול משום תולמ"ה, דלכ' הפסול בתולמ"ה הוא דאף דעתה הסוכה כשרה מ"מ מאחר שבעת העשייה לא נעשתה בהכשר לפיכך היא פסולה (וכגון באילן מחובר שנתנו על הסוכה לצל ואח"כ קצצו, דהסכך נתון לשם צל אלא דהוי תולמ"ה). ואולם בחוטט בגדיש הרי הסכך ניתן לשם אוצר ולא לשם צל וא"כ לא הוי פסול רק של תולמ"ה. ובע"כ יש לנו לומר, דהעיקר הוא שהסוכה תהיה לצל ואם יחשוב עליה שהיא לצל חשיב שעשויה לצל, אלא החסרון של תולמ"ה בחוטט בגדיש כי בעינן שבעת העשייה יחשוב לשם צל. ומתוך כך הוא מסיק דמותר לסכך ע"י קטן, דאף שאין לו דעת מ"מ אי"צ שהעושה יעשה לשם צל אלא שבעת העשייה תהיה כוונה לצל, וסגי בזה שבעל הסוכה חושב לשם צל בעת שהקטן מסכך.

ובפמ"ג (סי' תרל"ה משב"ז סוף סק"א) נמי נקט דסיכך ע"י קטן מהני אך מטעמא אחרינא, וז"ל: וקטן שעשה סוכה יש לומר דכשרה מעשה יש להם ע"י חולין מעשה עם מחשבה, עכ"ל. וכוונתו להא דאיתא בחולין (דף י"ב ע"ב ודף י"ג ע"א) דחש"ו יש להם מעשה אך מחשבה אין להם, ואם המחשבה ניכרת מתוך מעשיהם מהני מדברנן לחומרא ולא מדאורייתא. וצ"ל דהפמ"ג מדמה סיכך ע"י קטן לדין מעשה דיש להם, וזה הרי מהני אף מדאורייתא לפיכך הסוכה כשרה (וצ"ע דהא בעינן מחשבה לשם צל ולא סגי במעשה גרידא). וגם בשו"ת 'חלקת יואב' (תניינא סי' ד') הכשיר בקטן.

ברם בבכור"י סק"ב כתב דלכתחילה לא יסככו ע"י גוי, ומבואר שם דהוא חשש לשיטת ר"ת (מובא בתוס' גיטין דף מ"ה ע"ב ד"ה 'כל שישנו') שפוסל אשה לאגוד לולב וכן לעשות ציצית מפני שאינה בת חיובא, ומחא טעמא נמי אין לסכך ע"י קטן (ועי' גם בב"ל ריש סי' י"ד), וכ"כ בשו"ת שבה"ל (ח"א סי' קס"ו סק"ב). ומיהו בדיעבד מהני, וכן מובא במ"ב סי' תרל"ז סק"א וסק"ב בשם האחרונים דכשנפל הסכך ביו"ט שרי להחזירו ע"י גוי.

ובסי' שלמ"ת (סי' כ"ח סוף אות ג') הביא דהחזו"א הקפיד שקטן לא יסכך (וכן מובא ב'ארחות רבינו' ח"ב עמ' ר"כ), ואם הוא סיכך יגביה גדול את הסכך ויחזור ויניחנו (אמנם בסיכך ע"י גוי נראה דמהני וכדלעיל מהמ"ב בשם האחרונים, וצ"ל דשאני גוי דיש לו דעת לסכך לצל משא"כ קטן). ומיהו בשו"ת 'לב חיים' להגר"ח פלאגי (ח"ב סי' ר"ט ד"ה 'ולענין מעקה') כתב דיש להיזהר שלא לעשות סוכה ע"י גוי יען כי קדושתה רבה מאוד, וכ"כ החיד"א (בסי' עבוה"ק כף אחת סי' כ"ד סק"ב) ובפרט בסכך שלא יסכך הגוי.

ובסיכך ע"י גוי קטן, נראה דאם יש בו דעת הוי כמו גוי גדול כי אין לגוי שיעורים כמו בישראל של י"ג שנה. וכן מבואר במנח"ח מצוה ק"צ (ד"ה 'אבל חילוק'). וכבר קדם בזה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ש"ז (ד"ה 'אמנם') לענין מקח וממכר של גוי קטן, דאם הוא בר דעת מקחו מקח מדאורייתא.

³² לענין סיכך ע"י אשה, הנה המג"א סי' תרמ"ט סק"ח כתב דלכתחילה אין לאגוד את הלולב ע"י גוי, מפני שהרמ"א בסי' י"ד ס"א כתב דיש מחמירים להצריך אנשים לעשות ציצית וכדעת ר"ת דכל שאינו מחוייב בדבר אינו כשר לעשותו. ועוד כתב המג"א בסי' י"ד סק"ג, דלכתחילה אין לאגוד לולב ע"י אשה מחמת שיטת ר"ת, וכתב בבכור"י בסימן דידן סק"ב דלפ"ז אין להניח לאשה או לגוי לסכך את הסוכה.

ומיהו באג"מ (או"ח ח"ה סי' מ' סק"ג) הכשיר בסיכך ע"י אשה, מפני שהמ"ב בסי' י"ד סק"ב כתב דהטעם דאין לעשות ציצית ע"י אשה הוא משום דדרשינן בני ישראל ולא בנות ישראל, וביאר בב"ל (שם ד"ה 'להצריך') דטעם זה הוא מהמהר"ם ולפ"ז אשה אינה פסולה בלולב ובסוכה, (ודלא כדעת ר"ת דכל שאינו מחוייב בדבר אינו כשר לעשותו, מפני שהדר"מ לא חשש אלא לטעם של המהר"ם. ומוסיף האג"מ, דאף ר"ת מודה דמותר לסכך ע"י אשה, ולפיכך הוא הזכיר שאשה אינה אוגדת לולב ואינה עושה ציצית אך לא הזכיר שאינה עושה סוכה. והטעם הוא, מפני שעשיית הסוכה אינה מצוה לעצמה אלא הכשר מצוה לשיבת הסוכה שהיא המצוה. ולפ"ז מיושבת הקושיה שהקשו התוס' על ר"ת מסוכות גכ"ד, דבאמת הוא מודה דסוכת גויים ונשים כשרה. ועי' גם בשו"ת כת"ס (סי' א' ד"ה 'ולולב'), שמצד דלר"ת עיקר הדרשה בציצית הוא מבני ישראל ולא בנות ישראל ולא מטעם דכל שאינו בקשירה אינו בעשייה, ולפיכך קטן כשר לקשירת ציצית, ובסו"ד כתב, דיתכן שלר"ת אשה אינה אוגדת לולב רק משום לתא דציצית.

³³ בשו"ת אבני' (סי' תע"ה אות ב') מבואר דהא ודאי דבעינן עשייה, אלא שלא צריך שהעושה יחשוב לשם צל רק שבשעת העשייה תהיה כוונת צל, ולפיכך סגי שהבעלים יחשוב בשעה שקטן מסכך. ולפ"ז גם סיכך ע"י גוי מהני כאשר היהודי חושב לשם צל, אך סיכך ע"י רוח ודאי לא מהני דבכה"ג חסרה עשייה ולא רק כוונה. ובסי' שלמ"ת (סי' כ"ח אות ח') הסתפק בסכך שהורם ע"י הרוח בגובה ג"ט דיצא מתורת לבד וחזר ונח על הדפנות, דאפשר

הקמת סוכה בחול המועד

ח. המקום סוכה בחוה"מ כדי לאכול בה ואח"כ לפרקה, יתנה בעת הקמתה שאינו בודל מהעצים ומהסכך, כי יש שאסרו לפרקה אם לא התנה³⁴.

ט. מותר להעביר סכך מסוכה לסוכה במקום הצורך, וכגון מי שמטייל ובונה סוכה בחוה"מ לזמן קצר כדי שיהיה לו מקום לאכול ואין לו סכך נוסף, מותר לו לקחת את הסכך מסוכתו הקבועה ואח"כ יחזירו אליה³⁵.

שסיכך קמא בטל ומעתה הסוכה פסולה דהרי הסכך הונח מאליו וחסרה עשייה. או דלמא דנימא גוד אסיק מחיצתא, ונמצא דגם כאשר הסכך התרומם לגובה של ג'ט ויותר, אכתי חשיב כמנוח על הדפנות דהם כאילו עולות עד הרקיע מדין גו"א, וממילא לא בטל סיכך קמא. גם יש לדון האם סכך שנמצא באויר אית ליה שם סכך, דלכי אפי' סוכת ארעי לא הוי וצ"ע (וכע"ז מצינו בחו"מ א"ח סי' נ"ב סק"ב לגבי דין עשיית אהל בשבת, דאהל שמוחזק ע"י בני"א ואינו מונח על מקום מסויים לא חשיב אהל).

שו"ר בפסקי הגרש"א זצ"ל (בסי' הסוכה אות ה'), דמיקל בסכך שהונח מאליו אם היתה דעת הבעלים באותו זמן לשם צל. ובסי' הלכ"ש (פ"ח סי"ג בדבר הלכה שם) מבואר דעיקר הראיה היא מלשון הרמב"ם והשו"ע, דסוכה שנעשית מאליה פסולה לפי שלא נעשתה לצל, ומשמע שאם נעשתה לצל מהני אף בנעשית מאליה. ובאמת דהב"ל (ד"ה 'אבל') כבר התקשה בזה דהרי חסרה עשייה ומאי מהני כוונה לשם צל, אך הגרש"א למד דלא בעינן עשייה ולכן אם מנוף או רוח פרסו את הסכך על הסוכה ובאותו הזמן היתה מחשבת הבעלים לשם צל דמהני.

ובאמת דזה הוא חידוש גדול לומר דלא בעי עשייה כלל, ועי' גם ב"עמק ברכה" (אות ט"ז) שביאר בדעת הרמב"ם דודאי בעי מעשה, אלא דס"ל שהחטיטה בגדיש היא העשייה אע"פ שהסכך נעשה מאליו, והא דבעינן שיהיה חלל טפח מתחילה היינו מפני שכוונה לשם צל לא מהני עתה כיוון שהסכך היה כבר מקודם (ומיהו צ"ב בהבנת דבריו). והנה בהערות בסי' הלכ"ש שם ציינו, דגם האבני"ז מכשיר במחשבת צל אף ללא עשייה. אך זה אינו, דהאבני"ז ודאי מיירי בעשייה אלא שהוא אינו מצריך שהעושה הוא זה שיחשוב, אלא סגי במחשבת צל בעת העשייה ואפי' שאחר יחשוב כך).

³⁴ נחלקו הראשונים בביצה דף ל' ע"ב, האם בסוכה דמצוה מהני תנאי כדי שהסכך לא יהיה מוקצה למצותו. דרש"י סובר דלא מהני תנאי של איני בודל בעצי הסוכה, משום שבעל כרחו הוא בודל מהם בכניסת יו"ט הראשון משום איסור סתירת אוהל, ושם בסוגיא הוא גורס "סיפא אתאן לסוכה דעלמא" אך בסוכה דמצוה לא מהני תנאי. ובנו"י סוכה מהני תנאי, דכשמתנה עליהם נמצא שהם אינם חלק מהסוכה, וממילא ליכא איסור סותר בהסרתם ממנה. וגם הר"ן (שם דף י"ז ע"ב בדפ"ר ד"ה 'הלכך') מסיק כשיטתו דלא מהני תנאי, אלא שיש בדבריו חומרא מרש"י. כי לדעת רש"י לא מהני תנאי משום שבעל כרחו הוא בודל משום איסור סותר, ולפי"ז כשבונה בחוה"מ מהני תנאי כי אין לו איסור סתירת אהל. ואילו אליבא דהר"ן לא מהני תנאי, מחמת שאי אפשר להתנות שהקדושה לא תחול, ולדבריו ליכא נ"מ אימתי הוא בונה את הסוכה. אמנם בנו"י סוכה מהני תנאי, וביאר הר"ן דטעמא משום דכשמתנה עליהם הוי כאילו הנויים מחוץ לסוכה וממילא לא חלה עליהם קדושה.

והתוס' בסוכה (דף ט' ע"א ד"ה 'מנין') כתבו, דבעצי סוכה לא מהני תנאי מפני שהם עיקר המצוה ועל כרחו הוא בודל מהם משום סתירת אהל. ומבואר דאיכא ב' טעמים מדוע לא מהני בהם תנאי, חדא דהם עיקר המצוה ועוד דבודל מהם משום סתירת אהל, ולפי הטעם הראשון נראה דאף בבונה בחוה"מ לא יועיל התנאי. וכן כתבו להלן שם בשם ר"ת, דכי היכי דלא מהני תנאי במאי דאסירי מדאורייתא ה"ה דלא מהני תנאי במאי דאסירי מדרבנן, ומבואר דאין זה מחמת איסור סתירת אהל, אלא דלא מהני תנאי מצד עצמו. והמג"א בהקדמה לסי' תרל"ח הביא את שיטת רש"י וכן את הר"ן דלא מהני תנאי בכל ענין הואיל ואסירי מדאורייתא, והוסיף דלפי"ז הבונה סוכה בחוה"מ והתנה עליה, לכונן מותר להשתמש בעצים היתרים על ההכשר לכשתיפול. דלרש"י שרי הואיל וליכא איסור סתירת אוהל בחוה"מ, וממילא בעת הבניה אין לומר דעל כרחו הוא בודל מעצי הסוכה משום סתירת אהל, ולהר"ן שרי מפני שעל העצים היתרים לא חל איסור דאורייתא ומהני עליהם תנאי לכשפול, וכדעת ר"ת ור"י.

והנה במג"א מבואר דחשש לשיטת הר"ן דלא מהני תנאי, ולפי"ז הבונה סוכה בחוה"מ אינו יכול להתנות על עצי סוכה (אלא לאחר שנפלה ובעצים היתרים על ההכשר). אלא שהגר"ז סי"ד פסק, דמי שעשה סוכה בחוה"מ והתנה על עצי הדפנות מהני ואפי' בעת שהסוכה קיימת, ואין בזה משום ביזוי מצוה כיון שהדפנות לא הוקצו כלל למצוה שהרי התנה עליהם מתחלה, ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם, עכ"ד, ומבואר דהוא הכריע להקל כרש"י, ודלא כהמג"א שחשש להר"ן. וכן מבואר בשו"ת הרידב"ז ח"ו סי' ש"א (והביאו בשו"ת צ"ח ח"ג סי' ס"ח), דהנה הוא פסק שאם בא לעשות סוכה או להוסיף עצי סוכה בשאר הימים והתנה עליהם מהני ולא שייך מגו דאתקצאי ביום ראשון, שהרי הם לא היו שם ביום ראשון. והוא מסיק דיש דברים שמועיל התנאי של איני בודל מהם דהיינו בנו"י סוכה, ויש זמן שמועיל התנאי אף בעצי הסוכה והיינו בשאר הימים.

³⁵ מי שרוצה לבנות סוכה בחוה"מ לזמן קצר ואין לו סכך, ורוצה ליקח את הסכך מסוכתו הקבועה ולהניחו על הסוכה הזמנית ואח"כ לחזור וליתנו בסוכה הקבועה, נראה להתיר בזה, כי אינו סותר את הקדושה, וגם ליכא ביה משום ביזוי מצוה דהא קי"ל בסי' ט"ו ס"א דמותר להעביר ציצית מבגד לבגד. אלא דבשו"ת שו"מ (רביעאה ח"ג סי' כ"ח) דן בזה, ומסיק דאסור להעביר את הסכך ממקום למקום, מפני שחלה הקדושה על הסכך ואי אפשר להפקיעה, עכ"ד. והנה מש"כ דמפקיע את הסכך מקדושתו לא ברירא, שהרי הוא נותנו בסוכה אחרת. אכן אפשר דכוונתו מצד שמבטל את הדפנות מקדושתם כשנשארו ללא סכך, שהרי המחבר פסק כהרמב"ם דאיכא קדושה בדפנות כמו בסכך. ויתכן דאף לדידה יהיה מותר להעביר סכך מסוכה לסוכה, אם יתן סכך אחר בסוכה הראשונה דאז אינו מבטל את הדפנות מקדושתן. ומיהו יש מתירים אף לסתור סוכה (ובספר 'מור הרים' סי' תרל"ח סק"ד ביארנו בזה), ולדידהו כ"ש דשרי להעביר את הסכך מסוכה לסוכה, וגם ה'מנחת פתים' והא"ר דאסירי בסתירת סוכה (כמובא שם) אין ראייה שהם יאסרו בהעברת הסכך מסוכה לסוכה, ולכן נראה להקל בזה במקום הצורך (וכ"כ בסי' פסקי הגר"ש קמינצקי שליט"א, פ"ב סי"ה).

- י. אין לתלות נויי סוכה במרחק ד' טפחים (32 ס"מ) ויותר מהסכך, אף אם הם אינם רחבים ד' טפחים³⁶.
- יא. לכתחילה יש לשים לב, שנויי הסוכה אף אם הם תלויים סמוך לסכך שלא ישתלשלו עד למטה מד' טפחים³⁷.
- יב. האמור בסעיף הקודם הוא גם בנויי סוכה שחמתן מרובה מצלתן, ויש מקילים³⁸.
- יג. בנויי סוכה יש לחלק בין ד' נידונים: א. הורדתם והשתמשות בהם. ב. הורדתם ללא השתמשות. ג. טלטולם במקומם ללא הסרתם. ד. טלטולם לאחר שנפלו. גם יש לבאר, האם יש חילוק בין שבת ויו"ט לבין חוה"מ.
- יד. מותר להסיר נויי סוכה (אך לא סכך ודפנות) כדי להשתמש בהם אם התנה עליהם, דהיינו שלפני כניסת החג (או בעת תלייתם) יאמר שאינו בודל מהם בביהש"ש של כל ימי החג ואז יוכל להסירם ולהשתמש בהם³⁹.
- טו. ומותר להסירם גם בשבת או ביו"ט כשהתנה עליהם, ובלבד שאין איסור התרת קשר או איסור אחר⁴⁰.
- טז. להסירם מבלי להשתמש בהם וכגון שלא יתקלקלו בגשמים וכיו"ב, אם התנה עליהם מותר. ואם לא התנה, בשבת וביו"ט אסור, והמיקל בחוה"מ יש לו על מי לסמוך⁴¹.

³⁶ רמ"א סי' תרכ"ז ס"ד ומ"ב סקט"ו.

³⁷ נויי סוכה התלויים בפחות מד' טפחים צמוד לסכך, במ"ב סקט"ו משמע שאין צריך להימנע מלתלותם. ובמקראי קודש' (חי"ג סי' ה') מסתפק מה הדין בנויי סוכה ארוכים שנתלים בפחות מד"ט לסכך אך הם משתלשלים במרחק של יותר מד"ט מהסכך, האם נימא דהחלק התחתון שלהם קובע שם לעצמו וממילא הוא פוסל את הסכך. ובסי' הערות למ"ב סוכה (דף י' ע"ב ד"ה 'אתמר') מובא שהגרש"א זצ"ל הוכיח שאין בזה חשש, דהנה נחלקו האמוראים בדף י' ע"א כמה שיעור הסוכה העליונה שתפסול את התחתונה, ור"ח ורבה בר רב הונא סברי שהשיעור הוא ד"ט וכן פסק תב"ח, והוכיח מהא דנויי סוכה דפוסלים בהפסק ד"ט. והנה כשסכך העליונה מתחיל פחות מד"ט לתחתונה אלא שהוא מעובה וחלקו מעל ד"ט, ודאי דאינו פוסל כי הכל אחד. א"כ הכא נמי בנויי סוכה, נראה שהחלק שמשתלשל למטה מד"ט אינו קובע שם לעצמו כי אין חלל ד"ט בינו לבין הסכך, אלא הוא מתבטל לחלקו העליון של הנוי שהוא בתוך ד"ט לסכך. ומיהו בסי' הלכ"ש (פ"ז סעי' כ"א) מובא מח"י כתי"י הגרש"א זצ"ל שהסתפק בזה, ולכן ראוי להיזהר בזה.

³⁸ המ"ב סי' תרכ"ז סק"א כתב בסתמא לאסור ואח"כ כתב דיש מקילים בזה. ונראה לבאר את המח' עפ"י מה שהקשה הפמ"ג (משב"ז סק"ה) על מש"כ המג"א סק"ד דנוי סוכה הרחוק ד"ט מהסכך אינו פוסל אלא אם הוא רחב ד"ט, דלכ' מאחר שהפסול הוא מדין אהל מפסיק או מדין ב' סככין א"כ אף באינו רחב ד"ט נמי. ונראה דהפוסלים בנויי סוכה שחמתן מרובה סברי, דהפסול הוא מדין אהל מפסיק (וכ"כ רש"י דף י' ע"ב ד"ה 'פסולה'), ולפיכך אע"ג דחמתן מרובה מ"מ הו' אהל במקומם ולכן פוסלים. אך המכשירים סברי דהפסול הוא מדין ב' סככין, ולכן אין פוסלים נויי הסוכה אא"כ צלתן מרובה דאז יש להם שם של סכך (ושו"ר בא"ר סק"ז שכתב בשם המט"מ דזה הוא טעם המכשירים).

³⁹ כתב הרמ"א סי' תרל"ח ס"ב, דאומר אינו בודל מהם כל ביהש"ש של שמונת הימים (והיינו בחו"ל). ומבאר המ"ב סק"ח, דאם אמר איני בודל בביהש"ש של ערב יו"ט הראשון לא מהני כי הקדושה חלה ביום השני ועד סוף החג, ואפשר שאם אמר "כל"י ביהש"ש כלול בזה כל שמונת הימים.

⁴⁰ מ"ב סי' תרל"ח סק"ד. ונויי סוכה המחוברים במחט מותר להסירם, עי' חזו"א או"ח סי' קנ"ו בהוספה לסי' ש"מ, אך לא כשמחוברים בנעצים.

⁴¹ יש לעיין בדין נויי סוכה שלא התנה עליהם, האם מותר להורידם ללא השתמשות בהם. דשמא נאסרה דוקא ההנאה מהם לצורך אחר, או דלמא דעצם ההורדה הוי ביזוי מצוה דגורם לכך שמעתה אין בהם קדושה. ונראה להוכיח דעצם ההורדה אסורה, דהנה כתב הרמ"א סי' תרל"ח ס"ב דנויי הדפנות נוהגים להורידם מפני הגשמים אפי' שלא התנו עליהם כי סומכים על כך שבדפנות ליכא קדושה, ומשמע דבלא"ה היה אסור להוריד את נויי הסוכה אע"פ שאינו משתמש בהם אלא רק מוריד אותם כדי שלא יתקלקלו. ומתשובת הרא"ש (כלל כ"ד אות ט') נמי מוכח כן, דז"ל: "וששאלת נויי סוכה האם מותרין להסירן", ועי"ש שמאריך בזה ומסיק וז"ל: "וכן הייתי נוהג להתנות ולסלקם בעת הגשמים". ושי"מ דבעינן להתנאי על עצם הורדתם אף שאינו מוריד כדי להשתמש בהם אלא רק שלא יזקקו מהגשמים. ומיהו יש לעיין מדברי החת"ס שהביא הבה"ל (ד"ה 'כל שמונה'), לענין מי שרוצה להוריד אתרוג התלוי בסוכתו לנוי כדי ליתן אותו לקהילה שאין להם אתרוג. וכתב החת"ס תרי טעמי להתיר את הדבר, חדא דמצוות לאו ליהנות ניתנו ועוד דלא חשיב ביזוי מצוה דאדרבה עתה יקיימו באתרוג את גוף המצוה. ולכ' קשה על הטעם הראשון, דאע"ג שהשתמשות באתרוג לצורך מצוה לא חשיבא הנאה, מ"מ זה לענין דלא חשיב משתמש באתרוג לצורך חול, אך הרי עצם הורדת האתרוג מהסוכה אסורה משום שהוא נוי סוכה. אלא משמע דהורדת נויי סוכה אינה אסורה אלא רק אם משתמש בהם, וזה דלא כהרמ"א.

שו"ר שהגרש"א זצ"ל בשו"ת מנח"ש (תניינא סי' נ"ד) מתיר להוריד נויי סוכה ללא השתמשות בהם, וז"ל: "אגב נראה, דמה חג לדי' היינו רק לבטל מצות סוכה, וכמו"ש הט"ז בסק"ג, מ"מ כל זה דוקא כדי ליהנות אבל סתם לבטל מותר, שהרי מורידין נויי סוכה וכדומה ביום האחרון לפני ביהש"ש ונמצא דהר"ז חשיב כהנאה של כילוי, אלא דרך כילוי כדי ליהנות אסור, אבל כילוי לחוד או הנאה לחוד שרי, ואין שום איסור להוריד נוי סוכה אם אין כוונתו ליהנות, וכן לסתור סוכה כדחזו"ק דמן המנחה ולמעלה כבר מותר ברוצה לאכול בה בשמיני, אבל עכ"פ אסור ליהנות", עכ"ל.

והנה מה שהוכיח מהט"ז אינו מוכרח, דהט"ז התיר להישען או להניח חפץ על הסכך דבזה אינו מבטל את הקדושה, אך יתכן שלסתור דבר מהסוכה אסור כי בזה מבטלו מקדושתו אע"ג שאינו משתמש בו תשמיש של חול. ויש לבאר דאין סתירה מהרמ"א שאסר להוריד נויי סוכה, דיש לומר דאיהו

יז. לטלטל נויי סוכה בעודם תלויים בסוכה מבלי להסירם כגון להזיזם עם היד, אם התנה עליהם מותר. ואם לא התנה, בשבת וביו"ט אסור בחוה"מ מותר (ויתכן שנויי סוכה שאינם דברי מאכל מותר אף בשבת וביו"ט, ונ"מ לענין הסדינים המצויירים שבדפנות שמזיזים אותם תוך כדי הילוך בתוך הסוכה, ועיין בהערה)⁴².

יח. בחוה"מ מותר להעביר נויי סוכה מהסכך לדפנות ואין בזה משום הורדה בקדושה⁴³.

יט. נויי סוכה שנפלו על השולחן בשבת או ביו"ט ומפריעים לאכילה, יסלקם ע"י טלטול מן הצד כגון במרפק. ואם אי אפשר, מותר ביו"ט אף לטלטלם בידיו, ובשבת מותר לטלטלם בידיו רק אם הם בגדר גרף של רעי⁴⁴.

מיירי בשבת וביו"ט אסור מדין מוקצה, ואילו הגרשז"א מתיר רק בחוה"מ וגם החת"ס מיירי כן, ולפי"ז מותר להוריד נויי סוכה גם כשלא התנה עליהם אם אינו משתמש בהם לצורך אחר. ואולם ב'מנחת פתים' ס"ב התיר לטלטל נויי סוכה בחוה"מ אך אסר להוציאם מהסוכה אם לא התנה עליהם, ובא"ר סק"ו אסר בחוה"מ אף לטלטלם במקומם. אך לדינא, המיקל בחוה"מ להסיר נויי סוכה (שלא התנה עליהם) יש לו על מי לסמוך.

⁴² הרמ"א אסר לטלטל נויי סוכה בשבת ויו"ט כי הם הוקצו למצוותם, ולכ"י יש להעיר עליו מהתוס' בשבת (דף מ"ב ע"ב ד"ה 'ואין') שביארו דהא דאין מסתפקים מהשמן שבנר איכא לאוקמי כר"ש, דאע"ג דלית ליה מוקצה מחמת איסור מ"מ מודה למוקצה מחמת מצוה, וטלטול הנר עצמו אין לאוסרו מטעם שהוקצה למצוותו כי אין ביטול מצוה במה שמטלטלו. ולפי"ז לכ"י יש להתיר לטלטל את נויי הסוכה בעודם תלויים בה, דאע"ג שהוקצו למצוות מ"מ אין ביטול למצוה בטלטולם בעודם במקומם. ועפ"י נראה לבאר, דהנה הב"י הקשה על הבה"ג שאסר לטלטל נויי סוכה, דהרי קי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה מחמת איסור, ותיירץ דאפשר שהבה"ג מחמיר במוקצה מחמת מצוה. והקשה היש"ש (פ"ד דביצה סי' ד'), דהב"י אישתמיט ליה גמ' מפורשת בשבת (דף מ"ה ע"א) דר"ש מודה במוקצה מחמת מצוה, וא"כ לא שהבה"ג מחמיר בזה אלא בגמ' מבואר להדיא כן. אכן עפ"י דברי התוס' דלעיל נראה לבאר את כוונת הב"י, דהגם שמודה ר"ש במוקצה מחמת מצוה, הני מילי לענין אכילה דהיינו להסתפק מנויי הסוכה ובה איירי בגמ' בשבת, אך בטלטול הוא מתיר וכדכתבו התוס', ולפיכך תמה הב"י על הבה"ג שאסר לטלטל נויי סוכה.

אלא דבהא דאמרין דמוקצה מחמת מצוה שרי בטלטול, איכא למישדי נרגא מהא דכתב הרע"א בגליון הש"ס על התוס' שם, דמאחר שאין נאותין משמן שבנר בשעה שהוא דולק משום מוקצה מחמת מצוה, ממילא הוא אסור גם בטלטול וכדן מאכל דלא חזי לכלום. וכ"כ הגר"א בסק"ט והשווה זאת לטבל דלא חזי למידי וממילא אסור גם בטלטול, והוא מוסיף, דכן אמרין בשבת (דף מ"ה ע"א) דאין מוקצה לר"ש אלא שמן שבנר הואיל והוקצה למצוותו, ושמן נאסר אף בטלטול וכדתנן (שם דף מ"ד ע"א) דר"ש אסר לטלטל נר הדולק, וביארה הגמ' (בדף מ"ה ע"א) דטעמא משום דהוקצה למצוותו וכדן נויי סוכה. וש"מ דמאחר שנאסר באכילה נאסר נמי בטלטול, ולכ"י זה דלא כהב"י שתמה על הבה"ג שאסר לטלטל נויי סוכה.

ובאמת דאף אליבא דהגר"א והרע"א נראה לחלק, דהני מילי נויי סוכה שהם אוכלים ולכן הם אסורים בטלטול, דהואיל ועיקרם לאכילה והם אסורים בזה ממילא אסורים נמי בטלטול. אך קישוטי סוכה שעיקר שימושם לנוי ולא לאכילה נראה דאין איסור להזיזם במקומם כי הם ממשיכים לשמש את שימושם העיקרי גם כשמזיזים אותם, ומדין הוקצה למצוותו לא נאסר טלטול גרידא כאשר הוא אינו סותר למצוה.

ולפי"ז ניחא דהרע"א והגר"א אינם סותרים למש"כ הב"י, כי אינהו מיירי במידי דאכילה וכן הביא הגר"א ראייה מטבל, ואילו הב"י מיירי בנויי סוכה שאינם דבר מאכל ובהוה תמה על הבה"ג שאסר לטלטלם. ונמצא דדוקא דברי מאכל אסורים בטלטול אף בעודם תלויים בסוכה, כי הוקצו לעיקר תשמישם שהוא אכילה והרי אסור להסתפק מהם. אך נויי סוכה שאינם מאכל, עיקר תשמישם הוא ליהנות מהם והם לא נאסרו לזה דאדרבה בסוכה הם משמשים לנוי, ולכן אין בהם דין מוקצה (וכן מבואר בס' מג"ס שבת סי' נ"ו אות נ"ו).

ומיהו צ"ע ממש"כ הדר"מ סק"ה, דיש לתמוה על מה שנהגו לטלטל סדינים המצויירים שתולים בסוכה לנוי ואין מתנים עליהם. ולדברי הגר"א והרע"א ליכא קושיה כלל, שהרי הם אינם אוכלים וממילא מותרים בטלטול. אכן ממה שאסר הרמ"א בשו"ע ליכא קושיה, כי המחבר הרי מיירי באוכלין ומשקין שתולים בסוכה לנאותה ובה ניחא דכתב הרמ"א שאסור לטלטלם. והנה מאי דאמרין דשרי לטלטל נויי סוכה שאינם דברי מאכל כשאינו מורידם ממנה, לכ"י יש לעיין ממש"כ ב'מנחת פתים' על הרמ"א, דבחוה"מ שרי לטלטל נויי סוכה בעודם תלויים בה וכ"כ בבכור"י סק"י"א (ודלא כהא"ר סק"ו שאסר בזה), ולכ"י משמע מינייה דבשבת וביו"ט הם לא התירו.

⁴³ בדיון העברת נויי סוכה ממקום למקום בסוכה עצמה, הנה הרמ"א כתב דיש מן האחרונים שכתבו דבנויי סוכה התלויים בדפנות נוהגים לטלטל מפני הגשמים אפי' ללא תנאי, משום ד"א שאין איסור אפי' בדפנות וכ"ש בנויים שלהן. ולפי"ז לכ"י יש מקום לומר, שהנויים התלויים בסכך קדושתם גדולה יותר מהתלויים בדפנות, וא"כ יתכן דאין להעביר נויי סוכה מהסכך לדפנות דבכך מורידם מקדושתם.

ואולם זה אינו, חדא כי המג"א סק"ט פליג וסובר דאין הבדל בנויי הסוכה היכן הם נמצאים, וגם הט"ז סק"ח חלק בזה וכתב דהסיבה שלא מתנים על נויי הדפנות משום שהדרך היא שרוצים להורידם מפני הגנבים והוי כאילו התנו עליהם. ונמצא דלדינא אין נ"מ בקדושה בין נויי הסכך לבין נויי הדפנות, ולכן נראה דשרי להעבירם מהסכך לדפנות.

⁴⁴ נויי סוכה שנפלו בשבת או ביו"ט, אם לא התנה עליהם הרי הם מוקצה כמבואר ברמ"א, וכתב המג"א סק"ה דאפי' ר"ש מודה במוקצה מחמת מצוה. אמנם אם נפלו על השולחן ומפריעים לאכילה, יסלקם ע"י טלטול מן הצד, ואם אי אפשר מותר ביו"ט לטלטל בידיו. דהנה הטור הביא דבה"ג אסר לטלטל בשבת (כשלא התנה עליהם) אך ביו"ט הוא מתיר, ותמה עליו מאי שנא. והפמ"ג במשב"ז סוף סק"ד הביא את מה שתיירץ הא"ר בשם ה"תפארת

8 בירורי הלכה בדיני החג הקשורים לתקופת הקורונה

- א. חולה קורונה שאין לו סוכה שיכול להשתמש בה (כגון שהסוכה למטה והשכנים אינם מסכימים שיתובב בבנין בעת מחלתו, וגם אינו מוצא לשכור בית עם סוכה למשך החג⁴⁵), אף שיש לו אפשרות להתפנות למלונית שיש בה סוכה, מ"מ אם בני משפחתו בריאים ואינם יכולים לבוא עמו, יש להסתפק האם הוא פטור מדין מצטער להיות לבדו במלונית במשך כל החג (ועיין בהערה את צדדי הספק)⁴⁶, אמנם בלילה הראשון הוא חייב בסוכה⁴⁷.
- ב. היוצא במועד ממלונית שלא היו בה מכוונות כביסה (כגון מלונית לבחורים) האם מותר לו לכבס, עיין בהערה⁴⁸.
- ג. אמא ובנה הקטן (שהגיע לגיל חינוך) החייבים בידוד ולכן סועדים לבדם בסוכה, נראה שהאמא אינה יכולה להוציא את בנה בברכת לישיב בסוכה (בבנות אשכנז שנהגו לברך) וכן הוא אינו יכול להוציא את אמו, אלא כ"א יברך בעצמו⁴⁹.

שמואלי, דב"י"ט שרי מדין טלטול מוקצה לצורך או"י, והיינו באופן שהם מפריעים לאכילה, וסיים הפמ"ג דמ"מ לכתחילה יטלטל מן הצד, והביאו הבה"ל (ד"ה יוב"י"ט) וצידד דאפשר שאף בשבת שרי לטלטל אם הם מאוסים מדין גרף של רעי.

⁴⁵ בענין החיוב לשכור בית עם סוכה, הנה כתב הפמ"ג סי' תר"מ (א"א סקט"ו) וז"ל: "מי שבא בדרך לסוכת חבירו או בין עכו"ם, ורוצים ממון הרבה בשביל סוכה, עיין סימן תרנ"ו (בהגה) מצוה עוברת אין צריך לבזבז ממון רב, וי"ל שב ואל תעשה, וסוכה קום ועשה אוכל באיסור, כמו שכתבתי לעיל (אות י'), עיין פני יהושע בחדושי לסוכה (כ"ה, א' ד"ה במשנה), וי"ל כתדורו וכל מה שעושה בדירה יעשה כן בסוכה, ודבר מועט ממון יתן", עכ"ל. וכ"כ הבה"ל סי' תר"מ ס"ח (ד"ה יהולכי), שהולכי דרכים צריכים להוציא מעט מעות עבור סוכה אפשר דצריכים. ונראה שהשיעור הוא, כמה היה משלם עבור דירה לשבוע אם לא היה לו בית, כן צריך לשלם עבור שכירות בית עם סוכה לחג.

⁴⁶ יש לעיין בהאי דינא, דהנה הרמ"א בסי' תרל"ט פטר משינה בסוכה למי שאין לו סוכה מיוחדת שיכול לישן בה עם אשתו. אולם המ"ב סק"י"ח כתב שהמג"א והגר"א חולקים, ופוטרים רק היכא דאיכא זמן עונה. אלא שהרמ"א בסי' תר"מ ס"ד מתיר לאכול בבית למי שכבה האור בסוכתו וא"צ לילך לסוכת חבירו, וביאר המ"ב משום דהוי מצטער דאין ערב לאדם אכילתו אלא בשלו. ודעת הח"א שאדם צריך לחייב את עצמו ולעשות בשמחה, אולם אם זה דבר שכולם מצטערים אינו מחוייב בזה, והביאו בשעה"צ סק"ז. ונראה דבגוונא דידן, אם יש לחולה צער להיות במקום אחר ולא בביתו עם משפחתו כל ימי החג אינו צריך לחייב א"ע ולהיות בשמחה, כי דרך העולם להצטער מדבר כזה, וגם אין זה תשבו כעין תדורו להיות לבד כל החג.

ומיהו יש לעיין אי חשיב מצטער, משום שלא הסוכה גורמת לו צער כגון שחם בה או שיש בה זבובים, אלא הצער הוא חיצוני שמצטער ללכת למקום שיש בו סוכה כי הוא נפרד ממשפחתו למשך כל החג. והנה איתא בסי' תר"מ ס"ה שאבל ר"ל חייב בסוכה אף שהוא מצטער לישיב בה כי רוצה לישיב לבדו בביתו (כן ביאר הרא"ש (פ"ב דסוכה סי' ז'), מ"מ איבעי ליה ליתובי דעתיה. והנה התם נמי הוי צער חיצוני שאינו מחמת הסוכה, ואמרינן דיש לו להסיר הצער מליבו, א"כ הכא נמי נימא שעליו לעשות כן. אלא שהמג"א סק"י הביא מס' תניא הקדמון, דאם המת חביב עליו ביותר הוא פטור מסוכה ולא אמרינן דאיבעי ליה ליתובי דעתיה כי הצער גדול ואינו יכול להסירו מליבו. ולפי"ז גם בנידון דידן, דאיכא צער גדול להיות רחוק מהמשפחה כל ימי החג, חשיב מצטער ולא אמרינן דעליו להסיר את הצער מליבו. אולם המ"ב סק"א הביא דהישוע"י פליג על התניא ובשעה"צ סקמ"ו ציין דגם בשאר הראשונים לא מצא כסברת התניא. ולכן יש לעיין האם בגוונא דידן איכא פטור של מצטער, ואפשר דאין זה דיורין להיות כך ולא הוי תשבו כעין תדורו.

⁴⁷ דעת הרמ"א סי' תרל"ט ס"ה דבלילה הראשון חייב לאכול בסוכה אף דגשמים יורדים והוי מצטער, והוסיף המ"ב סק"ה דמ"מ לא יברך כי יש הפוטרים מצטער אף בלילה הראשון.

⁴⁸ חז"ל אסרו לגלח ולכבס במועד מלבד אלו השנויים בריש פ"ג דמו"ק. ומצינו כמה דרכים מדוע לאלו התירו ולא לאחרים אף שהיו אנוסים וכגון מי שאבדה לו אבידה בערב הרגל והיה טרוד בה ולא היה לו זמן להתגלח. דהריטב"א כתב שאונסין אלו הם מפורסמים וגלויים לכל משא"כ שאר אונסין, ועפ"י מבאר השעה"צ סי' תקל"א סק"ז דהנה התירו לגלח למי שנדר ומדוע לא התירו לחולה, ואדרבה חולי יותר מפורסם מנדר, אלא שסוג האונס של נדר ידוע שמונע מלגלח, משא"כ מחלה דאינו ידוע שמונעת מגילוח, שהרי יש מחלה שאינה תקיפה כל כך וניתן לגלח בה. אכן הלבוש בסי' תקל"א ס"ד כתב, דבחולה לא התירו משום שאינו ידוע לכל שהוא היה חולה, ולא התירו אלא למי שהיה ידוע לכל שהוא אנוס וכ"כ הח"א (כלל ק"ט ס"ב).

והנ"מ בין שתי ההבנות הללו, כשהתפרסם האונס לאחרים אך זה סוג אונס שלא ברור לכל שאי אפשר להתגלח בו, דלדעת המ"ב אסור. והנה הבה"ל בסי' תקל"א הביא מה'מנחת ביכורים' דמי שהיתה לו מכה בראשו ולא היה יכול לגלח קודם המועד מותר לו לגלח במועד. והיינו דאף שלא ידוע שהיתה לו מכה, אך סוג האונס הוא מפורסם דכ"א שישמע שהיתה לו מכה בראשו יבין שלא היה יכול לגלח. וכן מצינו בסי' תקל"ד ס"א שהתירו לבעלת כתם לכבס, שהאונס אינו מפורסם דמי יודע שהיה לה כתם במועד, אך מ"מ כל מי שישמע שהיא קיבלה כתם במועד יבין שזה אונס.

ובנידון דידן יש לעיין, כי לרוב המלוניות יש מכוונות כביסה (ואף אם יש עומס מ"מ ניתן לכבס בלילה, ובודאי שבמקום שהספרים עובדים רק בלילה לא יתירו לגלח במועד שהרי ניתן לגלח לפני המועד), וא"כ אין זה אונס שמבנינים שא"א לכבס, וליכא היתר. ומאידך אם מסבירים שבמלונית זו אין מכוונות כביסה כ"א מבין את האונס. ונמצא שזה אינו דומה למי שאבדה לו אבידה, כי התם עדיין לא ברור מדוע לא הספיק לגלח, משא"כ הכא ברור שא"א לכבס אם אין מכוונות וגם לא נותנים חומר לכיבוס ביד. אך מאידך אינו דומה ליוצא מבית האסורים שידוע לכל שא"א לגלח בו, משא"כ הכא שברוב המלוניות יש אפשרות לכבס, ורק שבמלונית זו אין אפשרות, וצ"ע לדינא.

ז. סוכה הנמצאת בחצר ליד צינור ביוב, או בגג ליד צינור המוציא ריח רע מחדר שירותים, אין לברך בה או לדבר ד"ת בעת שיש ריח רע אף למי שאין לו חוש ריח, אם הריח הרע יש לו עיקר (דהיינו שמקור הריח הרע נמצא שם ועדיין לא פינו אותו), וצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. אולם אם הריח הרע אין לו עיקר, כגון שיוצא ריח רע מחדר השירותים אך האסלה נקיה ואין בה צואה, מותר למי שאינו מריח לברך ולדבר ד"ת⁵⁰.

ה. סוכה שהסכך שלה מדיף ריח רע, מסתבר דמי שאין לו חוש ריח מותר לו לשבת בה, אולם לדינא יש לעיין בזה⁵¹.
ו. עיקר ההקפות ב'הושענות' הוא סביב ס"ת, ולכן ציבור המתפללים ואין להם ס"ת וכן המתפלל ביחידות לא יקיפו ב'הושענות'⁵² (ויש מי שכתב, דניתן להקיף את התיבה ללא ס"ת, וכן יחיד בביתו יניח תנ"ך על כסא ויקיף)⁵³.

⁴⁹ יש להסתפק באמא ובנה הקטן החייבים בבידוד ולכן הם יושבים בסוכה וסועדים לבד את סעודות שבת או חג, מי יברך לישב בסוכה. דהנה בנות אשכנז נהגו לברך לישב בסוכה אף שאין חייבות במצות סוכה כי הן מחייבות את עצמן, וכפי פסק הרמ"א בסי' תקפ"ט ס"ו, והשתא צ"ע אם האמא תברך האם היא יכולה להוציא את בנה יד"ח שהרי היא אינה מחוייבת בדבר. ומאידך אם הבן יברך יש לעיין האם הוא יכול להוציא את אמו בברכה, שהרי חיובו הוא רק מדין חינוך ואילו נשים לאחר שקבלו על עצמן להתחייב במצות סוכה (וה"ה שופר) יש לומר שקיבלו על עצמן להתחייב כמו גדול המחוייב מדאורייתא ואלים חיוביהו טפי מחיוב קטן שהגיע לחינוך, וממילא האמא אינה יכולה לצאת בברכת הקטן המחוייב רק מדרבנן.

והנה כתב המט"א בסי' תקפ"ט ס"ח, דאשה אינה יכולה להוציא גדול בתקיעת שופר, ומשמע שהיא יכולה להוציא קטן, אע"ג שאינה מחוייבת בתקיעת שופר. ולפי"ז יש לפשוט ספיקא דידן, דאשה יכולה להוציא קטן בברכת לישב בסוכה. אולם הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פני"ח הע' פ"ב) תמה על כך, דהא צריכים לחנך את הקטן לשמוע קול שופר ממי שמחוייב בתקיעת שופר ולא מאשה שפטורה. ולפי"ז אדרבה אין לומר שאשה תוציא בברכת לישב בסוכה את הקטן (ובתפא"י מסכת ר"ה פ"ג מ"ח אות מ"ב מצדד שקטן אינו יכול להוציא יד"ח קטן אחר בשופר, ומיהו זהו חידוש, דעיין בבה"ל ריש סי' תרפ"ט שמסתפק האם איכא ערבות בין קטנים וכן בין נשים, ומשמע דע"כ אם הקטן מחוייב בעצמו הוא יכול להוציא קטן אחר).

⁵⁰ השו"ע בסי' ע"ט ס"א פסק, דצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, ואפי' מי שיש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ואמנם המ"ב סק"ח מצדד להקל בשעה"ד למי שאינו מריח שמותר לו להתפלל אם מגיע ריח רע ממקום אחר, אולם בשעה"צ סק"ב נשאר בצ"ע. אמנם בריח שאין לו עיקר פסק המג"א סק"ט והביאו המ"ב סק"ט, דמי שאינו מריח מותר לקרות בבית שהיתה בו צואה והוציאו אותה אף שנשאר עדיין ריח בבית. והטעם הוא משום דלאחר שהוציאו את הצואה הוי ריח רע שאין לו עיקר (וכ"כ בסי' אש"י בתשובות הגר"ח"ק שליט"א אות ע"ג), דכשהוציאו את מקור הריח אף שנשאר ריח רע הוי כריח שאין לו עיקר, ובזה מקילים למי שאין לו חוש ריח.

⁵¹ שנינו בסוכה (דף י"ב ע"ב), "אמר רב יהודה הני שושי ושווצרי מסככין בהו, אביי אמר בשושי מסככין בשווצרי אין מסככין מ"ט כיון דסרי ריחייהו שביק להו ונפיק". וכתב הרא"ש (סי' כ"ה) דהני מילי לכתחילה, אך בדיעבד יצא יד"ח אם סיכך בהם. אך הר"ן פוסל את הסוכה אף בדיעבד, דכתב (בדף י"ב ע"א בדפה"ר ד"ה 'סרחא') וז"ל: "סרחא דגרגושא, קרקע לבנה שהיו טחין בהן קרקעית הסוכה ולא שיהא ריחה מאוס לכל דאי הכי מפסלה סוכה, כדאמר לעיל הני שושי ושווצרי אין מסככין בהו דכיון דסני ריחייהו ושביק להו ונפיק", ומבואר דהם פסולים לסיכוך אף בדיעבד. ולמעשה המ"ב סק"ל מיקל לישב בסוכה שסיכך אותה עם סכך שריחו רע, אא"כ הריח רע כל כך דאז י"ל דפסול מדאורייתא מדין תשבו כעין תדורו.

ויש לעיין במי אינו מריח כלל, דמאחר שלדידה ליכא חסרון של תשבו כעין תדורו כי הריח אינו מפריע לו כלל א"כ שרי ליה לכתחילה לשבת בסוכה זו. ובסי' 'בית השואבה' (לרבי יהודה שמאל אשכנזי זלה"ה, סי' תרכ"ט דין ע"ה) דן בשאלה זו, וז"ל: "נסתפקתי במי שאינו מריח כלל שאבד ממנו חוש הריח אי שרי ליה אפילו לכתחילה לסכך בעשבים שריחם רע, מי אמרינן כיוון שכל עיקר טעמא דאיסור זה אינו רק משום חששא דשמא מתוך שריחן רע יניח הסוכה ויצא, אם כן לזה שאינו מריח כלל דלא שייך ביה חששא זו לא אסרו אפילו לכתחילה לסכך בהן וכו' או דלמא לא פלוג רבנן וכו', ולכאורה נראה לומר דאף דבעלמא אמרינן לא פלוג רבנן היינו באיסור שאסרו אפילו בדיעבד משום גזירה אטו דאורייתא, אבל באיסור כזה דאינו רק לכתחילה משום חששא בעלמא דדלמא יניח הסוכה ויצא לא אמרינן ביה לא פלוג רבנן וכו' ולענין דינא לא מצאתי כעת דבר ברור להכריע בזה", עכ"ל.

ומעתה אליבא דהר"ן לעיל דפוסל אף בדיעבד, לכי' יש לומר דאסור למי שאינו מריח לשבת בסוכה כזאת משום דלא פלוג רבנן וכפי שכתב ה'בית השואבה', אלא שהוא כתב בהמשך דבריו דאף להר"ן ליכא הכרח למימר לא פלוג, שהרי כתב המ"מ (פ"ב מגירושין ה"ט"ז) דלא אמרינן לא פלוג אלא היכא דאתמר בהדיא. ולפיכך אף שמסתבר שמי שאינו מריח יכול לשבת בסוכה שהסכך ריחו רע וכמבואר, מיהו מאחר שה'בית השואבה' לא הכריע בזה אין לעשות כן, והדבר צריך הכרע בראיות ברורות.

⁵² כתב השו"ע בסי' תר"ס ס"א, "ונוהגים להעלות ס"ת על הבימה ולהקיפה פעם אחת בכל יום", וכתב המ"ב סק"א בשם הגר"א, דטעמא משום שס"ת נשארה לנו היום במקום מזבח. והנה הרמב"ם (פ"ז מלולב הכ"ג) כתב דנהגו להניח תיבה באמצע ביהכניס ומקיפין אותה בכל יום, אך הבכור"י סי' תר"ס סק"ב כתב דתיבה היינו שיש בה ס"ת, וכאז דשנינו בפ"ב דתענית דמוציאין את התיבה לרחובה של עיר, והיינו שיש בתוכה ס"ת, ואין להקיף ללא ס"ת. וכן מבואר במהרי"ל (תפילות חג הסוכות סי' ט"ז) שכתב, דיחיד צריך ליטול ערבה ויאמר הושענות ואי"צ להקיף לפי שאין מוציאין ס"ת בפחות מעשרה, כי לדוגמת המזבח אנו מקיפים לס"ת, וש"מ שאין ענין להקיף את הבימה ללא ס"ת.

⁵³ כ"כ הבא"ח (סוף פ' האזינו) שעפ"י סוד התיבה היא העיקר אלא שזהו רק בביהכניס, ומיהו יחיד בביתו יכול להניח תנ"ך על כסא ולהקיף, עכ"ל.

✎ בירורי הלכה נוספים הקשורים לתקופת הקורונה ✎

א. מי שאין לו חוש ריח, לא יברך את ברכת הבשמים אא"כ מברך עבור ילדיו הקטנים להוציאם יד"ח⁵⁴. ויש מי שכתב שטוב יותר שיברך עבורם לאחר ההבדלה ולא באמצעותה⁵⁵. ומי שלא ידע שאיבד את חוש הריח ובירך על הבשמים ובא להריח והתברר לו שאינו מריח כלל, ברכתו היא הפסק וצריך להתחיל מחדש את ההבדלה דהיינו מברכת בפה"ג, אא"כ הוא מוציא את ילדיו הקטנים (דמאחר שברכת הבשמים היא גם עבורם לא הוי הפסק)⁵⁶.

ב. מותר לצאת בשבת למקום שיש בו עירוב, עם אישור ניידות בעת הסגר ('תו סגול'), כאשר הוא משמש לצרכי מצוה, כגון לרבני קהילות או לקוראים בתורה⁵⁷.

⁵⁴ כתב השו"ע סי' רצ"ז ס"ה, דמי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ נתכוון להוציא את בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא את מי שאינו יודע. וכתב המ"ב סק"יג דכל האחרונים פליגי על השו"ע (ענין ט"ז סק"ח ומג"א סק"ה), וסברי דדוקא להוציא את ילדיו הקטנים שרי למי שאינו מריח לברך מפני שמוטל עליו לחנכם במצוות, אך אינו יכול לברך עבור מי שאינו יודע דכיון שהוא אינו מחוייב בדבר לא יכול להוציא אחרים ידי חובתן, ולא שייך בזה ערבות כמו בקידוש מפני שברכת הבשמים היא מנהג חכמים ודמי לברכת הנהנין דלא שייך ביה ערבות.

והא דמצונו שיכול להוציא את חברו בברכת הכרפס אע"ג שהוא אינו אוכל, כמבואר במ"ב סי' תפ"ד סק"ד וטעמא משום דברכת הירקות חשיב ג"כ מצוה ויכול להוציא אחרים. ביאר הגרשז"א (שש"כ פרק ס"א הע' י"א), דבשמים עיקרם להנאה להשיב את נפשו ולכן אין בזה ערבות, משא"כ אכילת הכרפס דעיקרה למצוה כדי שיראו התינוקות וישאלו ולכן אית ביה ערבות (והמעניין בט"ז ובמג"א דלעיל יראה דכן עולה מדבריהם).

⁵⁵ כתב המט"א סי' תרכ"ד ס"ה, דמי שאין לו חוש ריח לא יברך על הבשמים אף אם מכוון להוציא את בני ביתו הקטנים, ובי"א לפי למטה' סק"ג ציין לט"ז ולמג"א. וצ"ע כי משמע בדבריהם שניתן לברך לקטנים, ובשש"כ (שם הע' ט"ז) יישב את כוונת המט"א דיש לברך לקטנים אך לא באמצע ההבדלה משום הפסק לברכת היין, אלא לאחר ההבדלה. ומיהו צ"ע, כי בט"ז ובמג"א מבואר, דלענין להוציא את בני ביתו הקטנים שרי לברך עבורם בתוך סדר ברכות ההבדלה והם לא התנו שיברך עבורם לאחר ההבדלה. ולדינא יש לחוש לדעת המט"א, ולכן טוב יותר לברך את ברכת הבשמים לאחר ההבדלה, דמה שהיא נתקנה על סדר הכוס אין זה מעכב כלל.

⁵⁶ כתב המג"א סי' רע"א סק"יג, דמי שקידש על הכוס וסבר שהיא של יין ונמצא אח"כ שהיתה של מים, יקח כוס אחרת של יין ויקדש עליה שנית אך אינו צריך לברך גם בפה"ג אם היתה דעתו בתחילה (כשקידש על הכוס הראשונה) לשתות עוד יין. ובגליון הרע"א פליג וסובר דצריך לברך שנית בפה"ג, וטעמו משום דמאחר שהתברר שהקידוש נאמר על כוס מים א"כ הוי פטומי מילי בעלמא, ונמצא דהפסיק בין ברכת בפה"ג שבירך על הכוס הראשונה שהיתה של מים לבין שתית הכוס השניה שהיא של יין, ומיהו המ"ב שם סקע"ח פסק כהמג"א דלא הוי הפסק ואי"צ לברך שנית בפה"ג.

ומאידך בסי' רח"צ ס"ה דפסק השו"ע דמי שבירך על נר שלא שבת ממלאכת עבירה לא יצא יד"ח, וכתב בגליון הרע"א דצריך לחזור ולברך בפה"ג מפני שברכת הנר הוי הפסק, והבה"ל שם פסק כוותיה ולכ' זה סתירה למאי דפסק המ"ב כהמג"א דאם קידש על המים לא הוי הפסק לברכת בפה"ג. ובסי' שלמ"ת (סוכות סי' ט"ו אות א') כתב בשם הגר"א זצ"ל ליישב, דברכת הקידוש חשיבא צרכי סעודה כי אסור לשתות ולאכול עד שיאמר את נוסח הקידוש, וא"כ כשטעה וקידש על מים הוי כמי שאמר הביאו מלח ואח"כ התברר שיש כבר מלח על השולחן, דזה אינו הפסק משום שלפי דעתו שאין מלח הרי אמירתו היא מצרכי סעודה, והכא נמי במי שסבר שכוס יין לפניו ואח"כ התברר שבכוס היו מים. אולם ברכת הנר בהבדלה אינה מצרכי סעודה כי מדינא ניתן לברך על הנר גם שלא בשעת ההבדלה על הכוס, ולפיכך ברכת הנר אינה נחשבת מצרכי הטעמיה ואינה שייכת לברכת בפה"ג, ולפיכך אם היא נאמרה שלא כראוי דהיינו על נר שלא שבת ממלאכת עבירה הוי הפסק לברכת בפה"ג. ולכן נוחא דפסק הבה"ל שצריך לברך שנית בפה"ג (ועי' בספרי 'מור הרים-סוכה על סי' תרמ"ג סק"ו מה שהתבאר עוד בענין זה).

ומהאמור עולה, דמי שבירך על הבשמים והתברר שאין לו חוש ריח וברכתו היתה לבטלה (אא"כ הוא מוציא את בני ביתו הקטנים בברכה זו), הוי הפסק לברכת בפה"ג כמו מי שבירך על נר שלא שבת ממלאכת עבירה ולכן עליו לחזור ולברך בפה"ג.

⁵⁷ שנינו בשבת (דף קמ"ח ע"ב), "מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב", וטעמא משום שמא ימחוק או מפני גזירת שטרי הדיוטות. והנה הכא ליכא חשש דשמא ימחוק, דדוקא באורחים חיישינן שמא אין לו מספיק מנות אך הכא אין סיבה כלל למחוק מילים מתוך האישור שקיבל. גם יש לומר, דהוי כשמש שמותר לו לקרוא ולא חיישינן לשמא ימחוק וכמבואר במ"ב סי' ש"ז סקמ"ז משום שאין לו רשות למחוק, והכא נמי כן דאין לו רשות למחוק מתוך האישור. אכן אכתי איכא גזירת שטרי הדיוטות, ואע"ג שהוא אינו קורא מתוך האישור אלא רק מחזיק אותו בידו או בכיסו מ"מ האישור הוא מוקצה. אולם למעשה בגוונא דידן ליכא חשש כלל, דהנה כתב המג"א בסי' ש"ז סקט"ז דבסעודת מצוה לא אסרו לקרוא מהכתב משום שטרי הדיוטות, וכ"פ המ"ב שם סקמ"ז משום דהוי חפצי שמים. והכא נמי דהאישור הוא לצורך מצוה, לית ביה גזירת שטרי הדיוטות.

ומיהו אסור לצאת עם האישור למקום שאין בו עירוב, ולא מהני אם יחבר אותו לבגד בסיכה וכיו"ב, מפני שהאישור אינו מלבוש וכן לא תכשיט עבורו ולכן הוי משאוי. והנה המ"ב בסי' ש"א סקפ"ג הביא מהא"ז, דמותר לעבד לצאת בחותם שבצווארו ולא חשיב משאוי משום שאורחיה לצאת בו במשך כל השבוע. אולם הכא לא שייך היתר זה, שהרי אינו יוצא עם האישור אלא כאשר צריך ללכת למקום הרחוק מביתו, ואינו נוטלו במשך כל השבוע. גם יש לחוש דלמא לאחר שיראה את האישור אתי לאתויי ד"א ברה"ר, ולא דמי לעבד שמפחד להוריד את החותם מגופו כי אימת רבו עליו.

ג. מותר לצאת למקום שאין בו עירוב עם מסיכת הגנה על הפנים, כאשר המטרה היא שלא להידבק. אולם אם המטרה היא רק שלא להדביק אחרים, וכן מי שחלה כבר ומניח מסיכה על פניו רק משום מראית העין ולא כדי למנוע חולי מעצמו או מאחרים, צ"ע האם מותר⁵⁸.

ד. חולה קורונה שבקידוש אינו רוצה להחזיק את הגביע בידי בעת הקידוש (כדי שלא להדביק את בני ביתו שישתו מהיין), יכול לקדש באופן שיעמוד בריחוק מעט מהגביע ויתן בו את עיניו בעת הקידוש⁵⁹.

ה. המתפלל בעזרת נשים או מחוץ לביהכ"ס ופניו נראים למנין שמתפללים בביהכ"ס, נחשב עבורו שמתפלל בציבור. ויש מי שאומר, דאף כשאנשים רואים אותו, אם הוא שומע אותם נחשב תפילה בציבור⁶⁰.

סד דיני ד' מינים סא

כמה הערות למעשה בכשרות ד' מינים

א. מראה שחור על 'בלעטל', נראה שדינו כמראה שחור על האתרוג לכל דיניו⁶¹.

⁵⁸ יש לחלק האם המטרה במסיכה היא להגן על עצמו שלא להידבק או להגן על אחרים שלא ידבקו ממנו. דהנה קי"ל בסי' ש"א סי"ד דדבר שהוא דרך מלבוש מותר לצאת עמו אף שמטרת לבישתו היא רק לאצול מטינוף. ודין זה איתא בנדרים (דף נ"ה ע"ב) דיוצאין בשק עבה מפני הגשמים אבל לא בתיבה ולא בקופה, וכתב הרא"ש (שם) דיוצאים בשקים ואין בהם משום משוי כי הדרך היא לצאת בהם מפני הגשמים וה"ה דבלא גשמים נמי שרי, אבל לא בקופה כי היא אינה דרך מלבוש אלא משאוי. ומבואר בדבריו, דבדרך מלבוש שרי בכל גוונא, אך מה שאינו מלבוש שרי רק בגוונא שמציל מצער הגוף דבכה"ג חשיב דרך מלבוש כמבואר במ"ב סי' ש"א סקנ"א. וכ"כ באג"מ (או"ח ח"א סי' ק"ט) דמאי דשרי להציל מצער הגוף היינו כשאנו דרך מלבוש אלא שצער הגוף עושה את זה למלבוש הגם שאינו לבישה גמורה. וכן איתא בסי' ש"א סי"ג דמותר לנידה לקשור בגד כדי שלא יפול מדם נידותה על בשרה ויתייבש ויצער אותה, וטעמא משום דלמנוע צער חשיב דרך מלבוש.

והנה מסיכת פנים היא אינה לבישה בדרך מלבוש, והראיה מדאסרינן בסי' ש"א ס"כ לצאת בפורמי והיא מסיכה שנותנים על הפרצוף, וכתב המ"ב סק"ע דטעמא משום שאינה דרך מלבוש. והרי התם המסיכה מכסה את כל הפנים ואפ"ה אינה נחשבת דרך מלבוש, א"כ כ"ש מסיכה המגינה רק על האף והפה. אלא דכשם שמותר לצאת בדבר שמציל מצער הגוף וכדלעיל, ה"נ שרי לצאת עם מסיכה זו שמטרתה להציל מלהידבק במחלה.

ולענין החשש דלמא יוריד את המסכה ברה"ר וילך עמה ד"א, דמהאי טעמא אסרינן לילך במשקפי שמש דחיישין שיריד אותם כשיגיע למקום צל (נ"ע) שו"ת 'הר צבי' סי' קע"ג, נראה דהכא ליכא חשש בזה שהרי הוא רוצה למנוע את עצמו ממחלה ואין לו סיבה להוריד. וגם בתכשיט דחיישין דלמא אשה שלפא ומחויא לחברתה, מיקל ר"ת (בתוס' דף ס"ד ע"ב ד"ה רבי') לצאת לכרמלית מפני שבז"ז שאין לנו רה"ר גמורה, ולכן נראה דמותר לצאת עם מסיכה במקום שאין בו עירוב.

אולם אם המסכה נועדה להגן לא על עצמו אלא על אחרים נראה דאסור לצאת עמה למקום שאין בו עירוב, שהרי אינה נועדה להגן על גופו, ואין סברא להתיר לראובן לצאת עם מסכה שמטרתה להגן על גופו של שמעון (ובסי' נ"ס להתנוסס' ח"ב סי' ד' הע' א' הביא בשם גאון אחד שהסתפק, האם היה מותר למשה רבינו לצאת עם המסווה שעל פניו בשבת, שאינו נועד להגן על עצמו אלא כדי שלא יהנו אחרים מקרני ההוד שבפניו, והוא כנידון דידן). וכן מי שכבר חלה ולובש מסכה רק משום מרה"ע ולא להגן על עצמו (אם נניח שמי שכבר חלה אינו יכול לחלות שנית), נראה דאין לצאת למקום ללא עירוב.

⁵⁹ כתב השו"ע סי' קפ"ג סעי' ד', דיש לקבל את הגביע בשתי ידיו וכשמתחיל לברך נוטלו בימינו ויגביהנו טפח ויתן בו את עיניו כדי שלא יסיח את דעתו. ולפ"ז אין לקדש ללא הגבהת הגביע. אלא שהמ"ב סק"כ הביא מהגר"א, דכל זה הוא להיודר אך אינו מעכב. ולפ"ז חולה קורונה יכול לקדש ללא החזקת הגביע, ומיהו יתן בו את עיניו כמבואר בשו"ע דבזה אין לו מניעה לעשות כן. וכן מבואר במ"ב סי' רע"א סקע"ח, דפסק לענין מי שקידש על כוס וסבר שיש בה יין ונמצא שהיה בה מים, דאם בעת הקידוש היה יין לפניו בכלי על השולחן אי"צ לקדש שנית דהוי כאילו קידש על כל היין שמוכן לפניו. ומבואר דאע"ג שלא החזיק את היין שהיה על השולחן אפ"ה מהני לענין דחשיב כאילו קידש עליו, וש"מ דהחזקת הגביע בעת הקידוש אינה לעיכובא.

⁶⁰ כתב השו"ע בסי' נ"ה סעי' כ', דאם היו עשרה במקום אחד ואמרים קדיש או קדושה, אפי' מי שאינו עמהם יכול לענות, וי"א דבעינן שלא יפסיק ביניהם טינוף או ע"ז. וכתב המ"ב ס"ק סי', דאפי' אם הוא נמצא בבית אחר יכול לענות עמהם, דכיוון שיש עשרה במקום אחד שכינה עמהם, ואין מחיצה של ברזל יכולה להפסיק ביניהם לבין הרוצה לצרף עצמו עמהם. אכן המ"ב בסקנ"ח הביא מהח"א ומהרדב"ז, דכשיש בית ולפנים ממנו חדר שאינו פרוץ במלואו לבית, המתפלל בחדר לא חשיב כמתפלל במנין (אא"כ היציאה מהחדר היא רק דרך הפתח) אלא רק יכול לענות קדיש וקדושה. ולפ"ז הנמצא בעזרי"נ אינו נחשב כמתפלל במנין הנמצא בביהכ"ס, שהרי העזרי"נ היא חדר נפרד. אכן המ"ב בסקנ"ב כתב, דאם העומד בעזרי"נ מראה את פניו לנמצאים בביהכ"ס, חשיב תפילה בציבור (והמ"ב סמך על כך אם קשה לו להיכנס להתפלל בביהכ"ס).

אלא שדעת החזו"א אינה כן, דמובא בס' 'ארחות רבינו' (ח"ג בהוספות לאו"ח ח"א, עניני תפילה אות י"ג), דהגר"ק שליט"א אמר בשם החזו"א, דאם אחד עומד בחדר אחר ושומע תפילה בציבור, חשיב גם לדידה כתפילה במנין. וש"מ דא"כ להראות להם את פניו, אלא סגי ששומע אותם. וכן מבואר בשע"ת סי' נ"ה סק"ד בשם תשובת 'מלכי בקודש', דמי שביתו מאחורי ביהכ"ס ויש חלון ששומע דרכו את התפילה שבביהכ"ס, חשיב תפילה במנין.

⁶¹ הפמ"ג סי' תרמ"ח א"א סק"ט כתב, דחזו"ת אינה פוסלת מדין שינוי מראה הואיל ודרכה בכך, והיינו שמקום העיפוש דרכו להשתנות במראהו.

ב. אתרוג שיש לו כמה 'בלעטלאך' שאינם גבוהים משאר האתרוג, נראה דכשר ואין בו חשש מנומר⁶².

ג. 'בלעטל' על החוטם אינו פוסל⁶³.

ד. 'בלעטל' שאינו גבוה ואינו מורגש במשמוש היד יותר משאר האתרוג כשר, ואם הוא גבוה משאר האתרוג דינו כחזית, ובשעת הדחק יש להכשיר⁶⁴. אכן לעיתים ה'בלעטל' מורגש רק משום שהוא על מקום גבוה, ואין בזה חשש.

ה. לולב שיש רק ספק שמא נקטם העלה האמצעי כשר⁶⁵.

ו. מדידת חוט המקיף בהדס הוא כנגד כל אורך העוקץ הצמוד לעץ⁶⁶, ויש מי שמיקל לשער גם כנגד החלק שאינו צמוד

ולפיכך בלעטל שאין הדרך להיות עליו מראה שחור כי הבלעטל אינו מקום עיפוש, נראה דמראה שחור שעליו דינו כמראה שחור שעל גוף האתרוג.

⁶² התרוה"ד כתב בטעם השני להתיר בלעטלאך, דהואיל והם רגילים להיות על האתרוג חשיבי כמראה אתרוג. ויש להסתפק האם כוונתו למראה אתרוג ממש או רק מראה כשר ולאפוקי ממראה פסול. ויותר נראה דאין כוונתו למראה אתרוג שהרי הגוון שונה, אלא דהוי מראה כשר. ויש להביא ראיה לכך מהדגמ"ר שכתב, דלפי הטעם הראשון של התרוה"ד א"כ בלעטלאך הווי שינוי מראה ופוסלים בחוטם. ולכ' מנא ליה לומר כן, דאי משום דפליג על הטעם השני, אכתי י"ל דהטעם השני סובר דהוי מראה אתרוג ואילו הטעם הראשון סובר שהם מראה כשר אך מנא לן דהוי מראה פסול. אלא נראה דסבירא ליה דלפי הטעם השני הם רק מראה כשר, וא"כ הטעם הראשון דפליג בע"כ סובר שהם מראה פסול (אלא שאינם פוסלים כי לא גבוהים משאר האתרוג). ומעתה יש לדון, דהנה המ"ב סקנ"ה הביא דיש מחמירים במנומר במראות כשרים והיא דעה שניה בר"ן. ולפי"ז יש לומר, דלכתחילה צריך להיזהר גם במנומר ע"י כמה בלעטלאך, אי נימא שהם מראה כשר אך לא מראה אתרוג ממש.

ומיהו נראה, דלמעשה אין לחוש לפסול מנומר בכמה בלעטלאך. דהנה הפמ"ג (א"א סק"ט והביאו בשעה"צ סקנ"ו) הקשה מה התחדש בד"ן חזית, תיפוק ליה דבלא"ה היא פוסלת מחמת שינוי מראה, ותיירך דחזית אינה פוסלת מדין שינוי מראה כי דרכה בכך שיהיה עליה מראה פסול מחמת החזית, ולכן התחדש דין חזית דפוסלת מצד עצמה ולא מחמת שינוי המראה שלה. ומעתה יש לומר, דבלעטלאך שלנו כאשר הם אינם גבוהים מהאתרוג לא יפסלו מדין מנומר אע"י שצבעם חום והוא מראה כשר ולא מראה אתרוג, כי דרכם בכך להיות להם מראה חום וממילא לא חשיבי שינוי מראה. ובוה מיושב מנהג העולם שאינם נמנעים מליטול אתרוג שיש לו כמה בלעטלאך, ולא חיישו לד"ן מנומר.

⁶³ הדגמ"ר כתב נ"מ נוספת בין ב' הטעמים של התרוה"ד שהובאו לעיל בהערה הקודמת, דלפי הטעם השני שהם מראה אתרוג א"כ על חוטמו נמי כשרים. אך לפי הטעם הראשון דהם אינם מראה אתרוג, א"כ נהי נמי שאינם גבוהים משאר האתרוג, מ"מ יפסלו על החוטם מדין שינוי מראה שפוסל בכל שהוא. והשעה"צ סקנ"ו דחאו דא"כ הוא יפסול ברובו (או בב' וג' מקומות וכד"ן מראה שחור), אלא ודאי דלא חשיבי שינוי מראה עפ"י משי"כ הפמ"ג (א"א סק"ט) דשינוי מראה של חזית אינו פוסל הואיל ודרכה בכך.

⁶⁴ התרוה"ד סי' צ"ט כתב ב' טעמים להתיר 'בלא"ט מא"ל' (בלעטלאך), ובמה הם שונים מדין חזית הפוסלת. האחד, שהם אינם מורגשים במשמוש היד, ואילו גבי חזית כתב הרא"ש בסי' ט"ו דהיא מורגשת במשמוש היד. ועוד, דהם שכחים ורגילים להימצא וא"כ חשיבי מראה אתרוג אפי' אם הם מורגשים במשמוש היד. והרמ"א בסי' תרמ"ח ס"י"ג כתב את ב' הטעמים אלו, והנ"מ ביניהם היא באלו הגבוהים משאר האתרוג וכאמור וכ"כ המג"א סק"כ, ולדינא פסק המ"ב סק"נ שאין להקל בגבוהים אלא בשעת הדחק.

⁶⁵ נחלקו הראשונים בדין נקטם ראשו, האם הוא בעלה האמצעי או ברוב העלים העליונים. והנה כאשר יש ספק האם נקטם העלה, ודאי מיירי שהוא לא נקטם יותר ממשוהו, דרך בכה"ג שייך להסתפק שמא לא נקטם. ולפיכך נראה להקל בספק נקטם, משום דאיכא פוסקים דנקטם ראשו היינו רק ברוב העלים העליונים, וגם להפוסלים בעלה האמצעי הרי מצינו שהמאמ"ר והנה"ש לא בירא להו לפסול בקטימת משוהו וכדהביא השעה"צ סקכ"ח. ומאחר דאיכא נמי ספק אי נקטם א"כ הוי ס"ס, ומצינו במ"ב סי' תרמ"ח סק"י"א דמכשיר בס"ס בספק חסר ובספק מפולש עד חדרי הזרע (אע"פ שהעיקר הוא כהראשונים דסברי דחסר פסול וכן פילוש שהגיע לחדרי הזרע).

ויש להוסיף, דבנקטם ראשו הוי פסול הדר וכדכתב רש"י במתני' ריש הפרק וכ"כ המ"ב סקכ"ז. וידועה דעת המב"יט המובאת במג"א סי' תרמ"ח סקט"ז, דפסול חזית הוא רק כשניכר לעין כשאוחז בידו. וכתב בדו"ח לרע"א מכתב ח' לענין נחלקה התימות בלולב וז"ל: "ומש"כ מע"כ דבעינן שיהיה ניכר דנחלקה התימות אם אוחזה בידו כמ"ש המג"א סי' תרמ"ח סקט"ז בשם המב"יט, באמת המב"יט כתב כן מסברא דכיוון דפסול מחמת הדר, אם אינו ניכר לעין כשאוחזו בידו אלא ע"י שימת עין בדיוק לא נפיק מכלל הדר. אבל נחלקה התימות דמטעם חסר הוא, י"ל כל שנחלקה ממש ונראית בשימת עין בדיוק פסול דלא מקרי תמה", עכ"ל. והשתא ניחא דבדין נקטם דהוי פסול של הדר, יש להקל היכא דהוי ספק משום שבודאי אינו ניכר להדיא (ויש לציין, דאף שהרע"א במכתב נקט דנחלקה התימות הוי פסול של חסר, מ"מ בגליון הרע"א על השו"ע הוא כתב דנחלקה התימות הוא פסול של הדר). ובמשב"ז סוף סק"ו כתב בדין נקטם וז"ל: "ויש להיזהר בזה טובא בעלה האמצעי לעיין ביה אם לא נקטם העלה כל שהוא, ויכול להכיר זה כשמעיין בה". ומבואר דאין לפסול אם לאחר העיון בראש הלולב עדיין אינו ניכר אם הוא נקטם (אלא דיש להעיר דקצת משמע בדבריו דלא כהמב"יט, שהרי הוא מצריך לעיין שלא נקטם והיינו שצריך שימת עין בדבר, ואינו מכשיר באופן שהקטימה לא ניכרת להדיא).

⁶⁶ הקה"י בסוכה (ריש סי' כ"ו) כתב דמפורסם בשם החזו"א דא"צ שיצאו ג' העוקצין בגובה שוה ממש, אלא אפי' אם מקצת מהעוקצין נפגשים זה עם זה בקו שוה שפיר דמי. ובקה"י הביא ראיה לכך מהמבואר בירושלמי (כלאים פ"ה ה"א) גבי כרס דבעינן שיהיה ב' כנגד ב' ואחד יוצא זנב, דאם הכורת (דהיינו הגזע) מכוון והנוף אינו מכוון הר"ז כרס, ואם היו הכורות דקות ואינם מכוונות ואח"כ העבו ונמצאו מכוונות הר"ז כרס. והרי כשהעבו לא כל

לעץ ועד המקום ממנו מתחיל העלה.⁶⁷

ז. ערבה שכמשו העלים ולא יבשו כשרה, אמנם אם הם נוטים כלפי מטה מחמת הכמישה ראוי להחליפה.⁶⁸ ואם רק מקצת עליה או ראשה נוטים כלפי מטה אין לחוש.⁶⁹

דיני נטילת ד' מינים

ח. יש לאחוז את כל הג' מינים בידו בשעת הנטילה (והאגד אינו חוצץ), ולא רק את הלולב למטה.⁷⁰

ט. אם אחז את הלולב ומיניו יחד עם האתרוג ביד אחת, יטלנו שנית ללא ברכה,⁷¹ וגם בשעת אמירת ההושענות יש להקפיד שלא יאחז את הלולב ומיניו יחד עם האתרוג ביד אחת אלא בשתי ידים.⁷²

הכורת מכוון כנגד חבירו אלא רק מקצת ממנו דהיינו התוספת שהתעבתה ואפ"ה חשיב מכוונות, ומינייה נלמד לגבי עוקצי ההדס דסגי שחלק יהיה מכוון זה כנגד זה, עכ"ד הקה"י. וכ"כ בס' חו"ב (סוכה ס"ה) שהחזו"א אמר, "לא שזהו השיעור אלא שזה ודאי שפיר דמי". ובהסכמת הגרשז"א זצ"ל לסי' ארבעת המינים, כתב שמסברא כן נראה, ועי' גם בשו"ת 'משנת יוסף' ח"ז סי' ק"כ בדין חוט המקיף.

ונראה להביא ראיה לחידושו של החזו"א, דהנה הב"י בסע' ח' הביא את שיטת הרא"ש שפירש בהא דאמרינן דאם ההדס בראשו דכשר, דהיינו שיש ג' עלים בקו וא' יוצא מכאן וא' יוצא משלישי באמצע מורכב על שניהם והוא הנקרא ראש ובו תלוי ההדר. והפמ"ג והרע"א תמהו על הרא"ש, דהרי זה הדס שוטה ונשארו בצ"ע. אכן לדעת החזו"א נוחא, ד"ל דמיירי שהעלה השלישי עולה מעט למעלה מהם אך עדיין יש חוט המקיף בין שורשו לבין שורשי ב' העלם האחרים. ומיהו ודאי לא מהני, אם לעלה א' יש חוט המקיף עם עלה ב' ולעלה ב' עם עלה ג', אך לעלה א' אין חוט המקיף עם עלה ג'.

⁶⁷ תחילת העוקץ בהדס הוא מחובר וצמוד לעץ, אלא שהוא ממשיך מעט עד תחילת העלה ושם הוא אינו צמוד לעץ. ומהראיה של הקה"י שהובאה בהערה הקודמת מהירושלמי דכלאים דאם הגזעים מכוונים שפיר דמי, לכ' נראה דבעינן לשער את חוט המקיף דוקא בעוקץ המחובר לעץ דהוא נחשב גזע. שו"ר בס' 'ישרות ארבעת המינים' (עמ' פ"ח) שכתב בשם הגרשז"א זצ"ל, שאי"צ לכוון כנגד בסיס העוקץ אלא שגם חלק העוקץ היוצא מהעץ עד תחילת העלה נידון כשורשו וניתן לשער את חוט המקיף כנגדו.

⁶⁸ תנן בדף ל"ג ע"ב דערבה שנפרצו עליה או ערבה היבשה פסולה, ואם היא כמושה כשרה. ובביאור דין נפרצו עליה מצינו ג' שיטות בראשונים: א. הרא"ש (סי' י"ג) כתב, דאף לפירוש ר"י שנפרצו עלי הלולב היינו שנחלקה התימות שלהם, בהדס ובערבה הוא יפרש כפירש"י דלולב שנפרצו היינו שנשרו רוב העלים. ב. הרה"מ (פ"ח ה"ו) ביאר אליבא דשיטת הרמב"ם והר"י בנפרצו עלי הלולב דהיינו שנדלדלו מהקנה שהם מחוברים אליו (ונוטים כלפי מטה), דה"ל הם יפרשו בדין נפרצו עלי הדס וערבה שהעלים נדלדלו מהקנה. ג. עוד הביא הרה"מ, דהר"א ביאר דנפרצו היינו שנחלקו העלים ונסדקו לאורכם. ולמעשה פסק הרה"מ דשני הפירושים אמת, וכן הביא המ"ב סק"ט אלא דהוסיף דכל זה רק אם אירע כן ברוב העלים. וכתב החזו"א סי' קמ"ו סקל"ב, דהואיל ונפרץ לפי הרי"ף הוא שהעלים נדלדלו ותלויים כלפי מטה (ואף שלא נעקרו כלל מחיבורם כמבואר במ"ב סי' תרמ"ה סק"ד), יש להיזהר הרבה בהדס (וה"ה בערבה) שמצוי שהעלים נוטים כלפי מטה, ע"כ. ולכן ראוי להחליף ערבה כמושה.

⁶⁹ בהערה הקודמת הובאה דעת החזו"א בסי' קמ"ו סקל"ב, דיש להיזהר בהדס (ובערבה) שהעלים נוטים כלפי מטה דהוי כנפרצו העלים. והחזו"א (שם סקל"ה) כתב טעם נוסף, דכשעלי ההדס והערבה נוטים כלפי מטה לא הוי נטילה כדרך גדילתם, ולא מהני ששדרת ההדס והערבה ניטלת כדרך גדילתה כי אפשר שכל חלק וחלק שבהם צריך שיהיה ניטל כדרך גדילתו. והוא ציין לדברי השליה דצריך שיהיה כדרך גדילתו, וסיים דלפ"ז נפל בבירא ההכשר של נדלדלו העלים. והנה החזו"א כתב שש' השליה אינו תחת ידו, אלא שהביאו בבאה"ט סי' תרמ"ו סק"ט. ומיהו המעיין בשע"ת סי' תרנ"א סק"ב שהביא ג"כ את דברי השליה יראה, דהשליה מיירי בדין הענף דבעינן שיהיה כדרך גדילתו אך הוא לא מיירי כלל בעלים, ולפ"ז אין מקור לחומרת החזו"א (שו"ר שמואל בהלכ"ש פ"י הע' 58 מרשימות כת"י הגרשז"א זצ"ל שהעיר בזה).

ומעתה יש להסתפק, מה הדין כאשר מיעוט העלים נוטים כלפי מטה. דהנה לפי הטעם הראשון של החזו"א דכשהעלים נוטים כלפי מטה הוי כנפרצו, אי"כ במיעוט העלים לית לן בה, שהרי המ"ב סק"ט מיקל כשלא נפרצו רוב העלים. אך לפי הטעם השני של החזו"א דכשהעלה נוטה כלפי מטה הוי חסרון של אינו דרך גדילתו, נראה דחשיב כמאן דליתא וא"כ הוי כנפרצו מקצת העלים דלכתחילה אין ראוי לקחת ערבה כזאת כמבואר במ"ב סק"א בשם המג"א. ומיהו יתכן דאין כוונת החזו"א שעלה שאינו כדרך גדילתו הוי כמאן דליתא, וא"כ אין הכרח לדמות דין זה לדין נשרו העלים. ולדינא צ"ע, האם יש להקפיד בכך שלא ידלדלו אפי' מקצת מעלי הערבה כלפי מטה. שו"ר בשלמ"ת (סי' ס"א אות י') שהביא מס' 'ארחות רבינו' (ח"ב עמ' רנ"ה אות ה') דבעל הקה"י זצ"ל פקפק על חומרא זו. וערבה שראשה כפוף, בשלמ"ת (שם) הביא מס' 'ארחות רבינו' (ח"ב עמ' רנ"ג אות ג'), דבעל הקה"י זצ"ל נקט דאין לפסול שהרי רוב הערבות הן כך דעצן דק ואינו עבה וחזק כהדס, ונהגו כל ישראל לצאת בהם יד"ת. ומיהו לעצמו החמיר לקחת ערבה שראשה זקוף, ואמר שאם אינו משיג ערבה כזאת הוא לוקח ערבה שראשה כפוף ובשעת הברכה זוקף את ראשה בידו.

⁷⁰ עי' רמ"א סי' תרנ"א ס"א ומ"ב סק"ג.

⁷¹ במ"ב סי' תרנ"א סקט"ו הביא את מח' הפוסקים, ומסקנתו להחמיר בשל תורה אך יטלנו ללא ברכה.

⁷² שו"ע הרב סי' תרנ"א ס"ג, וכן משמעות המ"ב שם סקט"ו.

ס דיני ומנהגי שמחת תורה

- א. המתפלל ביחידות לא יאמר בתפילת מוסף שלו 'משיב הרוח ומוריד הגשם' א"כ הוא משער שהציבור אליו הוא משתייך כבר הכריזו בביהכנ"ס 'משיב הרוח ומוריד הגשם'⁷³. ואם הוא נוהג להזכיר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' רק בתפילת מנחה, יקפיד להתפלל מוסף לפני תפילת הציבור⁷⁴.
- ב. מי שטעה ואמר מוריד הגשם בערבית או בשחרית אינו חוזר⁷⁵.
- ג. מותר לקדש לפני ההקפות⁷⁶.
- ד. כשמגיעים לפסוק "ויהי בנסוע הארון" פותחים את ארון"ק, ובפסוק "כי מציון" מוציאים את הס"ת⁷⁷.
- ה. הנותן ס"ת וכן המקבלו צריך שיהיה בימין גם אם הוא איטר יד⁷⁸.
- ו. יש שאומרים מזמור "לדוד ד' אורי וישעיי"⁷⁹.
- ז. יש להקפיד שעשרה גדולים ישמעו את ברכות התורה ויענו עליהן אמן וכן שישמעו את הקריאה⁸⁰.
- ח. ילד יעלה לתורה רק אם הוא יודע להסתכל בס"ת ולעקוב בעת הקריאה אחר בעל הקורא, ויקרא בלחש עמו. כמו"כ יש ללמד אותו לברך בקול ולאחוז בעץ החיים בשעת הקריאה⁸¹.
- ט. כשיש הרבה כהנים ולויים ניתן לקרוא כהן לוי ישראל, ושוב- כהן לוי ישראל. ואם יש יותר כהנים מלויים, ניתן לקרוא כהן אחר כהן בהפסק ישראל ביניהם (וכן הדין כשיש יותר לויים מכהנים)⁸².
- י. אין לעלות לתורה ב' אחים או אב ובנו זה אחר זה א"כ בב' ספרים וגם שקדיש מפסיק ביניהם (דהיינו שהשני עולה למפטיר). ובשמח"ת יש מקילים בחתן תורה וחתן בראשית שהם ב' ספרים אף שאין מפסיק קדיש ביניהם⁸³.
- יא. אם עלו הכהנים וחוזרים לתחילת הפרשה ויש ישראל גדול וכהן קטן שלא עלו, יש לעלות את הישראל תחילה⁸⁴.
- יב. יש מקומות שאין עולים לדוכן משום שכרות⁸⁵ ולכן אין אומרים "ותערב"⁸⁶.

⁷³ כתב השו"ע סי' קי"ד ס"ב דאסור להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם עד שיכריזו על כך בביהכנ"ס, ועי' במ"ב סק"ד דאף הציבור שמתפללים מוסף אין להם להזכיר בתפילתם אם לא הכריזו לפני כן. ולכן יחיד לא יזכיר בתפילתו א"כ הציבור כבר הכריזו או שהשי"ץ הזכיר כבר בתפילתו. ומסתבר שהיחיד נגרר אחר המנין הקבוע שלו, והראיה מהשעה"צ בסי' תקנ"א סקנ"ו דכתב שם שלענין איסור אכילת בשר בתשעה"י במוצ"ש דהיחיד נגרר אחר המנין הקבוע שלו, דכאשר הם התחילו ערבית במוצ"ש חל עליו האיסור (כן הוכיח בסי' אש"י פכ"ג הע' ק"א).

⁷⁴ כתב המ"ב סי' קי"ד סקט"ז, דאם יחיד אחר תפלתו עד שהתחיל השי"ץ להתפלל מוסף ופסק מלהזכיר גשם שוב לא יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם, וכ"כ המ"ב בסי' תפ"ח סק"א. וא"כ ה"ה להיפך, דאם השי"ץ כבר הזכיר מוריד הגשם לא יאמר היחיד מוריד הטל (כן הוכיח בסי' אש"י פכ"ג הע' ק"ה).

⁷⁵ מ"ב סי' קי"ד סק"ב.

⁷⁶ כן נהג החזו"א כמובא ב'ארחות רבינו' ח"ב עמ' שי"ד.

⁷⁷ א"ר סי' תרס"ט סק"ה.

⁷⁸ מ"ב סי' רפ"ב סק"א וע"ע בשערי אפרים שער י' ס"ב.

⁷⁹ עי' ב'קצה המטה' על המט"א סי' תקפ"א סק"ג מסידור האר"י ז"ל.

⁸⁰ מ"ב סי' תרס"ט סק"ב.

⁸¹ כמבואר בשו"ע סי' קל"ט ס"א.

⁸² עי' מ"ב סי' קל"ה סקל"ז.

⁸³ פסק השו"ע בסי' קמ"א ס"ו, דיכולים לעלות לתורה ב' אחים בזה אחר זה או בן לאחר האב ואין מניחים אלא בשביל עין הרע. ופירש המ"ב סק"ח, דהיינו שמן הדין ליכא איסור ולכן אם כבר קראו לשני יעלה, אך לכתחילה אין קוראים משום עין הרע, ואפי' אם הם אומרים שלא מקפידים על עין הרע לא מהני. וכתב המ"ב סק"כ דבב' ספרים מותר, ומיהו בשער אפרים שער א' סל"ב שהוא המקור לדברי המ"ב מבואר, דבעינן נמי שהפסיקו בקדיש ביניהם. ומסיים השער אפרים דבמקום צורך מקילים בזה וכן בשמחת תורה.

⁸⁴ דעת המג"א סי' רפ"ב סק"ו דבכהן קטן אין דין 'וקדשתו', מפני שכתוב "כי את לחם אלוך הוא מקריב" וקטן לאו בר עבודה הוא. וכ"כ המ"ב שם סק"ב, דנוהגים בימינו כשאין בביהכנ"ס כהן בן י"ג שנה קוראים במקום כהן אע"ג שיש שם כהן קטן.

⁸⁵ מ"ב סי' תרס"ט וכן מבואר בלבוש שם.

⁸⁶ עי' מ"ב סי' קכ"ח ס"ק קע"ג.